

Nemzetfogalom és történeti narratíva az Alaptörvényben

Smuk Péter

PhD., egyetemi docens

dékanhelyettes

SZE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

Absztrakt

Kutatásom és tanulmányom az Alaptörvény szimbolikus tartalmához tartozó nemzetfogalmat, nemzeti értékeket és történelem-fogalmat vizsgálja. Az értéktartalmában markáns újítást hozó új alkotmányunk alkalmazásának és politikai legitimációjának egyaránt fontos kérdése, hogy egyetértünk-e értékfogalmainak tartalmában és elfogadottságában. A dolgozat sorra veszi azokat a vitás elemeket, amelyek körül szakirodalmi és politikai viták alakultak ki, jelezvén a jogalkalmazás és legitimáció számára problémásnak ígérkező kérdéseket. A történelem markáns elemévé vált az Alaptörvény szimbólum- és értékrendszerének, ugyanakkor mind a politikai diskurzus tartalmát, mind pedig a diskurzus jogi normák által formált kereteit meghatározza. Az értéktételezések normatív alkalmazásának kitűnő példáját adják a történelmi hivatkozások. Erre a vélemény szabadságot korlátozó polgári és büntető törvénykönyvi rendelkezések elemzésével világítok rá.

1. Bevezetés – a módszertani kihívás

Az alkotmányok kiemelkedő funkciója, hogy a sokszínű társadalmat, a széttartó politikai erőket és érdekcsoportokat integrálja egy nemzeti közösségben.¹ Az alkotmány mint jogi norma és dokumentum a közösségi és magánéletet élő emberek, a társadalmi csoportok és az állami szervek számára egyaránt igazodási pont: a mindannyiunk mindennapi életét meghatározó jogrendszer alapja, alapvető és garanciális szabályainak foglalata. (Új) alkotmányokat általában akkor alkotnak, amikor történelmi fordulóponthoz érkezett egy nemzet, amikor az előző rendszer megváltoztatása és egy új rend megalapozása az adott történelmi pillanatban a nemzet mint közösség legfontosabb vívmánya, feladata. Az alkotmányok

---

¹ Az alkotmányok funkcióihoz ld.: Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I.* Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 29., Petrétei József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei.* Dialóg Campus, Budapest, 2009. 64-66. és Jakab András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei.* HVG-Orac, Budapest, 2011. 48. skk.

kétség kívül az összetartozás-tudat és a társadalmi fejlődés optimizmusának dokumentumai.

Az alkotmányok elfogadása és tartalma egyaránt méltó kell, hogy legyen eme funkció betöltéséhez. Jelen dolgozat az Alaptörvény identitás- és közösségképző elemei² közül a nemzetfogalmát, nemzeti értékeit és történelemképét vizsgálja. Ez a nemzet- és történelemkép – az alkotmány szimbolikus és jogforrási jellegéből adódóan – leképezése a magyar nemzeti értékeknek, köztük történelmünknek, és ugyanakkor hatással is bír a társadalmi-politikai folyamatokra. Értelmezése ezért több rétegű lehet, tanulmányommal azonban az értelmezés normatív, jogtudományi dimenziójához kívánok hozzájárulni.

„...még az sem egészen világos, hogy melyik lesz az a tudományág, melyik lesz az a kitüntetett szellemi terület, amelyik a nacionalizmusról majd a legmaradandóbbat mondja el” – írták 1995-ben a nacionalizmust bemutató tanulmánygyűjtemény szerkesztői.³ A fenti idézetben megfogalmazott dilemmát mindmáig érvényesnek, aktuálisnak tartom: a hazai tudományos közvélemény számára új kihívást okozott a nemzeti értékekkel, történelmi hivatkozásokkal dúsított új Alaptörvény. Nem csupán a klasszikus politikatudomány,⁴ hanem az alkotmányjog és -elmélet is kénytelen megbirkózni az új, nemzeti értékdeklarációk értelmezésével.⁵ Ez a helyzet multidiszciplináris, több tudományos módszert alkalmazó, kiegyensúlyozott, körültekintő és igényes gondolkodást igényel.

Az Alaptörvény és a Nemzeti Hitvallás szövege egyértelműen jelzi, hogy az különböző műfajok találkozási terepe,⁶ a tisztán alkotmányjogi értelmezés több esetben megoldhatatlan problémába ütközik. Ezért az Alaptörvény nemzeti értékeinek és történelemfogalmának érdemi – bár jelen dolgozatban csak vázlatosnak tekinthető – áttekintését több elemzési módszer alkalmazásával végezhetjük el.

---

² Önmagában az Alaptörvény általánosan kötelező és kikényszeríthető „jogi norma”-jellege, szociológiai értelemben „igazodási pont”-jellege, „diskurzus-képző” ereje is közösség formáló tényező.

³ Ld.: Bretter Zoltán – Deák Ágnes: *Eszmék a politikában. A nacionalizmus*. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 217.

⁴ A politikai ideológiák ismertetése a politológia alapvetéséhez tartozik, ld. Bihari Mihály – Pokol Béla: *Politológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 173-250., s ezen belül a nacionalizmus: 230-250.

⁵ Vö.: Jakab András: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 166-170.

⁶ A műfaji jelleg elfogadható pozícionálását adja: Horkay Hörcher Ferenc: A Nemzeti hitvallásról. In: Jakab András – Köröscsényi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*. MTA TK Politikatudományi Intézet – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2012. 288-290.

2. Nemzetfogalom – alanyok, állítmányok

A nacionalizmusról és az Alaptörvény nemzeti értékeiről szóló diskurzusok tematikái nem sokban különböznek. Amint a nacionalizmus főbb értékeit és fogalmi problematikáját számba vesszük, láthatjuk, hogy az ezekkel kapcsolatos viták alapvető elemei uralják az Alaptörvény értelmezésére vállalkozók elemzéseit is.

A nemzeti értékek és a nacionalizmus „tematikáját” alapvetően meghatározza a nemzet fogalma körüli bizonytalanság. Választás elé állít minket a politikai, kulturális ill. etnikai alapú nemzet-meghatározás, de tisztázandóak a nemzeti identitás alkotóelemei (történelmi múlt, kultúra, nyelv, stb.), az egyén és a közösség viszonya, az önrendelkezés és a determináció közötti feszültség, a „nemzeti” függetlenség praktikus és eszmei igénye, lehetősége a 21. században. Ezek a problémakörök az Alaptörvény szövegének vizsgálata során az alkotmányozás alanya és a politikai közösség meghatározhatóságának kérdésében, a többségi nemzet és a nemzetiségek együttélésében, a közös(séget létrehozó) értékek katalógusában, szuverenitásunk nemzetközi jogi és európai uniós fogalmi rendszerében visszaköszönnek.

2.1. Nemzetfogalmak

Bihari Mihály szerint nem nagyon lehetséges a nemzetfogalom összetevőit történelmi időszakoktól és élményektől függetlenül, taxatív vagy normatív módon összegyűjteni.⁷ A nemzet fogalma a nacionalizmusról szóló diskurzus egyik központi problémája, s mint ilyen jelzi, hogy épp a legfontosabb jelenség megragadása okoz nehézséget. A nemzet meghatározására több kísérlet is történt, ezek alapján több nemzetfogalmat is megkülönböztetünk. Ezen fogalmi bizonytalanság okoz némi zavart az Alaptörvény értékatalógusának, sőt normatív tartalmának értelmezésében is.⁸

A liberális értelmezés is kénytelen elfogadni, hogy az államok keletkezése nemzeti mozgalmak sikerével függött össze, így ha a politikai közösségen

---

⁷ Ld. Bihari-Pokol: *i. m.* 242.

⁸ Míg például Küpper a nemzetet az Alaptörvény legfontosabb értékének nevezi, és benne az egyén Európában szokatlanul erős kötelékbe vonását látja, addig Jakab szerint – az alkotmányozás alanyával kapcsolatos fogalmi zavar – érdemi jogkövetkezményt nem eredményez. Ld.: Küpper, Herbert: Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai. *Közjogi Szemle*, 2012/3., és 11.; illetve Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 185-186.

belül összetartozás-tudat létrehozására van szükség, akkor az erre irányuló kísérleteknek „óhatatlanul” a nemzethez kell kapcsolódnuk.⁹

Az Alaptörvény szövegének vizsgálata során a nemzet elterjedtebb meghatározásainak (típusainak) mindegyike fellelhető egy-egy fordulatban. *Kukorelli* szerint „látni kell, az Alaptörvény nagyon bátran elmozdult a politikai vagy államnemzet irányába, nem tagadva meg – időnként keverve a pánszlávizmus által kedvelt és a magyar politikai gondolkodásban is élő – kultúrnemzet fogalmát.”¹⁰

Az alkotmányolvasó közönség számára a nemzetfogalom elsőként az alkotmányozás alanyának kontextusában jelenik meg, hiszen a Nemzeti Hitvallás első mondata szerint a magyar nemzet tagjai nyilvánulnak meg. A „ki beszél az Alaptörvényben” kérdésre azonban nem is olyan egyszerű választ adni.

A legbiztosabb megállapítás, hogy az 1949. évi XX. törvényhez (annak 1989 utáni szövegváltozatához) képest megjelenik a többes szám első személyű fogalmazás. A „mi” fordulat egyértelmű közösségképző alanyválasztás, itt az alkotmányozó beszél, és immár nem csak az államra és emberre vonatkozó, egyes szám harmadik személyű kijelentéseket tesz. Az Alaptörvény több helyén találunk többes szám első személyű alanyt, még a normaszövegben is, az A. cikkben: „Hazánk neve Magyarország”.

Némi zavart okozhat, hogy a „mi” alany szöveghelyenként eltérő. *Jakab* szerint¹¹ „közjogilag kevésbé precíz” alany is megjeleníthető, mint például a kulturális nemzet, ám az Alaptörvény utal ezen kívül a politikai nemzetfogalomra és az Országgyűlés – mint az alkotmány elfogadására és módosítására kizárólagos jogosult állami szerv – tagjaira is:

„Mi, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért, kinyilvánítjuk az alábbiakat...

Mi, Magyarország polgárai készen állunk arra, hogy országunk rendjét a nemzet együttműködésére alapítsuk.

Mi, a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői, Isten és ember előtti felelősségünk tudatában, élve alkotmányozó hatalmunkkal, Magyarország első egységes Alaptörvényét a fentiek szerint állapítjuk meg.”

Az alkotmányozás alanyaként az Országgyűlést közjogilag pontosan, ám értéksemlegesen lehet meghatározni. Ez a szuverenitás alanyának megjelölésére sem alkalmas. Az Alaptörvény továbbá tudatosan értékek

⁹ Ld.: Majtényi Balázs: 68.§ [Nemzeti és etnikai kisebbségi jogok.]. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest, 2009. 2402.

¹⁰ Ld.: Kukorelli István: *Az Alaptörvény és az Európai Unió. Pro Publico Bono*, 2013/1., 9.

¹¹ Vö.: Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 185-186.

gazdag tárháza, olyan értékeké, amelyek az alkotmányozó (ez esetben: az Alaptörvény szerzői) szerint közösségépítő erővel bírnak. Ez a felépítendő-megerősítendő közösség éppen a nemzet. Az Alaptörvény szerzőjeként is emlegetett *Szajer József* úgy határozza meg az alkotmányozás alanyát, mint a lehető legbefogadóbb nemzetfogalmat: „*ki beszél ebben a szövegben? »Mi, a magyar nemzet tagjai.« Egyszerre szólnak az Országgyűlés képviselői, akik létrehozzák ezt a szöveget és vélelmezik azt, hogy a leírt gondolatsorban osztoznak velük a nemzet más tagjai. Tehát a Nemzeti Hitvallás narrátorai a magyar nemzet tagjai, mindenki, aki idetartozónak érzi magát, a szöveg részévé válhat. Azaz az Alaptörvény befogadó.*”¹² Egy jogi dokumentum, még ha annak egy „műfajilag” eltérő részéről is van szó, nehezen viseli el ezt a fajta kiterjesztést, amely bizonytalanságot okoz.

A nemzetfogalom használata természetesen nem független az alkotmányozó politikai helyzetétől és akaratától, ennek megértéséhez a kormányzó kétharmados többség nemzetépítő stratégiájának bemutatása is hozzájárulhat. Ebben *Egedy Gergely* leírására támaszkodhatunk, aki rendszerváltás utáni nemzetépítő „patrícius” és „mozgósító” konzervativizmusok stratégiáinak értelmezését végzi el.

A patrícius hozzáállásról így ír Egedy: „a patrícius attitűd határozta meg Antallnak és kormányának a határon túli magyarokhoz fűződő viszonyát is. Ezt két markáns vonással lehet jellemezni. Egyrészt szakított az államszocialista rendszer gyakorlatával, amely tudatosan elfeledkezett a határainkon kívül élő magyarokról. Ellenkezőleg, egyértelművé tette, hogy az anyaország felelősséggel tartozik a sorsukért. (Ez összhangban állt az 1989-ben átírt alkotmány nevezetes „felelősségi klauzulájával” is ...) ... az Antall-kormányzat jó néhány diplomáciai konfliktust felvállalt a magyar kisebbségek érdekében, és a problémák kezelésére egy mintaadó közép-európai modell kidolgozását is megkísérelte. Ekkor fogalmazódott meg azon elv is, hogy a határon túli magyarok véleményét minden őket érintő kérdésben ki kell kérni. Másrészt viszont, mindezzel együtt, a patrícius szemléletből fakadó mérséklet nem támogatta azt, hogy radikálisabb lépésekre kerüljön sor a kulturális összetartozás politikai-intézményi keretekkel való kiegészítése érdekében. A szigorúan vett államnemzeti felfogásból elvileg az következett (volna), hogy a magyar állam felelőssége csak saját polgáira terjed ki. Ennek az álláspontnak a doktriner képviselete (amit a liberálisok elszántan követeltek) nyilvánvalóan nem volt összeegyeztethető a történelmi realitásokkal és a nemzeti szolidaritás elvével, ezért a patrícius konzervativizmus sem kívánt e merev értelmezés alapjára helyezkedni, ám a „közpolgári” nemzetfelfogás iránti elkötelezettsége nagyfokú mérsékletre és óvatosságra intette.”

---

¹² http://szajerjosef.blog.hu/2012/01/11/nemzeti_identitas_1 (letöltés: 2012.12.01.).

Ezzel szemben a Fidesz új stratégiája a kilencvenes évek végétől így írható le: „a mozgósító konzervativizmus a politikai közösség integrálását a nemzet eszméjére kívánta alapozni: a nemzetben olyan identitásközösséget látott, amely a posztmodernitás folytonosan változó körülményei közepette is képes saját maga újratermelésére, és a közösség kohéziójához szükséges szolidaritás újratermelésére. A politikai közösség e nemzetcentrikus megközelítésben szükségszerűen kulturális közösséget is feltételezett; e kiindulópont számottevően különbözött nemcsak a nemzet baloldali-liberális felfogásától, hanem a patrícius szemlélet nemzetképétől is. (...)a mozgósító konzervativizmus egyértelműen a „transzszuverén” nemzetstratégia mellett kötelezte el magát. Ez a választás tehát azt a törekvést jelenti, hogy a magyarság határváltozások nélkül, a klasszikus nemzetállami keret megteremtése nélkül egyesüljön, abból kiindulva, hogy a nemzetet a közös kultúra alkotja. A mozgósító konzervativizmus nem tartotta elfogadhatónak, hogy a magyar kisebbségek részei ugyan a magyar kulturális nemzetnek, ám nem részei a magyar politikai nemzetnek.”¹³

2.2. A politikai közösség határai – a határokon túl élő magyarok

A *kultúrnemzet* fogalma azt implikálja, hogy a közösség tagjait nyelvi, kulturális kötelékek tartják össze, nem pedig valamilyen jogilag leírható kapcsolat. A D. cikkben megfogalmazott, s az Alkotmányhoz képest némileg módosított „felelősségi klauzula” szerint

„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért...”

Ez a megfogalmazás az országlakos magyarok körén túlra kívánja bővíteni a nemzeti közösség tagságát. Megjegyzem, hogy ennek a mondatnak a tisztán nyelvtani értelmezése nem mond többet, minthogy az országhatárokon kívül is élnek „magyarok”, ezen azonban az alkotmányértelmezési hagyomány szerint a *nem magyar állampolgár magyarokat* kell érteni. Nyelvtanilag megférne ezzel a klauzulával az az értelmezés, hogy a határon kívül is élnek magyar állampolgárok, az értük viselt állami felelősség (közösségeik, szülőföldjükön való boldogulásuk támogatása) is értelmezhető lenne, noha

---

¹³ Egedy Gergely: Államépítés vagy nemzetépítés? Konzervatív nemzetstratégiák. *Magyar Szemle*, 2012/9-10.,

http://www.magyar szemle.hu/cikk/allamepites_vagy_nemzetepites_konzervat%C3%ADv_nemzetstrategiak (2013.05.19.)

őket a státuszjogaik (diplomáciai védelem, stb.) révén is védi az állam.¹⁴ Az Alaptörvény azonban a nem magyar állampolgár magyarokat vonja ezzel a nemzeti közösségbe, az országhatárok felülvizsgálatának vagy a területen kívüli hatály igénye nélkül.¹⁵ Jakab ezen államcél-tételezésnek csekély normatív erőt tulajdonít, mivel valamely jogszabályhely alaptörvényellenessége nem alapítható rá, noha értelmezési keretül vagy alapjogkorlátozási szempontként szolgálhat.¹⁶

A nemzetfogalom erőteljes „közjogiasodása”¹⁷ körében a jogalkotó a könnyített honosítás szabályozásával a határokon kívül élő magyaroknak az állampolgárságon alapuló politikai közösséghez való közelítésére tett kísérletet.¹⁸ Ezt különösen felerősítette, hogy azután választójogot is biztosított a Magyarországon lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára.

A *politikai nemzet* meghatározásában az alkotmány által deklarált politikai közösségből indulunk ki, amelyet a választójoggal, annak objektív ismérvei révén hoz létre.¹⁹ A választójogosultság több értelemben is létezik, lévén, hogy több népképviselői testületet is választunk: Országgyűlést, helyi önkormányzati képviselő testületet (polgármesterrel) és az EU parlamentjét. Ezek körében a részvételre jogosultak köre eltérő, mivel az országgyűlési képviselők választásán csak magyar állampolgárok vehetnek részt, a többi esetben külföldiek is urnákhoz járulhatnak. Lévén a nemzetet a legszélesebb értelemben kell kezelnünk, csak a parlamenti választásokból indulunk ki. A választójogosultság e tekintetben alapvetően az állampolgársághoz kötött, az új Alaptörvény pedig a magyarországi lakóhely követelményét immár nem tartalmazza. Ezzel a politikai közösség fő ismérve az állampolgárság lett.

Az Alaptörvény által kreált politikai közösség ebben a tekintetben tehát már túlterjeszkedik az országhatáron, azonban egy jogilag világos feltételhez, az állampolgárság megszerzéséhez kapcsolja a közösséghez tartozást. Rendszertanilag értelmezhetjük úgy, hogy a politikai közösséggel létrehozott

¹⁴ Vö.: Halász Iván – Majtényi Balázs: 6.§ [Nemzetközi kapcsolatok. Felelősség a határon túli magyarokért – a (3) bekezdés magyarázata]. In: Jakab: *Az Alkotmány kommentárja...*, 346.

¹⁵ Vö.: Schanda Balázs: Constituent and Constitutional Entities. In: Schanda Balázs, Varga Zs. András, Csink Lóránt (szerk.): *The Basic Law of Hungary: A First Commentary*. Clarus Press, Dublin, 2012. 47. Az extraterritorialitás egyébként is kényes pontja a határon túli kisebbségek támogatásának, amint azt a Velencei Bizottság CDL-INF (2001) 19. sz. jelentése is kifejti a 2001. évi magyar „státusz törvény” kapcsán.

¹⁶ Ld.: Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 188.

¹⁷ Vö.: Kukorelli: *Az Alaptörvény és az Európai Unió*, 8.

¹⁸ A 2010. évi XLIV. törvény módosította a honosítás szabályait, majd a 2010. évi XLV. törvény „tanúságot tett” a „nemzeti összetartozásról”. Véleményem szerint ez utóbbi törvény szinte alkotmányi preambulumban szól nemzeti és vallási értékekről.

¹⁹ Ld.: Domahidi Ákos: 70.§ [Választójog]. In: Jakab: *Az Alkotmány kommentárja*, 2481-2482.

állam a felelősségi klauzula révén kapcsolódik a kulturális értelemben vett nemzeti közösséghez. Ezzel megfér az az értelmezés is, hogy a Nemzeti Hitvallás nyitó mondata – „*Mi a magyar nemzet tagjai, ...felelősséggel minden magyarért*” – a politikai nemzet kinyilatkoztatása.

Némileg erősíti ezt a gondolati vonalat *Schanda*, aki szerint az állam nevéből azért került ki a „köztársaság” államforma, mert ezzel képes az alaptörvény az állam iránti kétséges lojalitást az ország iránti tradicionálisan erősebb lojalitás-érzésre fordítani, és így az állam és az ország között egy korábbinál erősebb kapcsolat jön létre: „*nem lehetünk jó patrióták, ha nem vagyunk jó állampolgárok.*”²⁰ A „magyar nemzet tagjai” és „Magyarország polgárai” alanyok ebben az értelemben azonosak, a politikai nemzetfogalom erősebbnek tűnik a kultúrnemzetre történő hivatkozásnál. Amennyiben a politikai közösséget az állampolgársághoz és választójoghoz kapcsoltuk, az ezt felülíró kultúrnemzet-felfogás vagy etnikai megközelítés az egyenlő állampolgárokat megkülönböztetné, ami természetesen elfogadhatatlan lenne.²¹ Ezzel kapcsolatban az állampolgárság törvényi szabályozása kapcsán megjegyzendő: az a könnyített honosítást a magyarországi vagy magyar állampolgártól való származás valószínűsítéséhez köti.²²

2.3. A politikai közösség határai – nemzetiségek

Az Alaptörvény kijelentéseinek alanya kinyilvánítja azt is, hogy a „velünk élő nemzetiségek” a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők (ld. Nemzeti Hitvallás és XXIX. cikk). Ez a deklaráció annyit jelent, hogy a nemzetiségek a politikai nemzet részei, másképp nem is lehet, hiszen a nemzetiségek tagjai eleve állampolgárai Magyarországnak.²³

Küpper olvasata szerint a magyar nemzethez tartozás kötelezőbb, mint a nemzetiségi kötelék, mert a magyar nemzethez tartozást az Alaptörvény előírja, míg a nemzetiségek tagjainak szabad identitás-választást biztosít.²⁴ A problémafelvetést célzó megfogalmazást annyiban igazítanám ki, hogy a magyar nemzethez tartozás „kötelezősége” az állampolgárság „kötelezőségével” egyenértékű. Amíg az állampolgárságot az egyén fenntartja, a magyar politikai nemzet (tehát a politikai közösség) tagjaként

²⁰ Ld.: *Schanda: i. m.* 48-49.

²¹ Vö.: *Majtényi: i. m.* 2403.

²² Ld. Arató András et al. (szerk.): Vélemény Magyarország Alaptörvényéről. *Fundamentum*, 2011/1., 64.

²³ Ld. Alaptörvény XXIX. cikk és a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 170. § (1) bek. A Velencei Bizottságnak a törvényről alkotott véleményét ld.: CDL-AD(2012)011. Egyébként ezen a helyen a „mi” és „ők” fogalmazás az etnikai nemzetfogalom felbukkanásaként is leírható.

²⁴ Ld.: *Küpper: i. m.* 9. Pontosabban nem a választást, hanem az „önazonossága szabad vállalásához” való jogot biztosítja a XXIX. cikk.

tartja számon az állam. A politikai nemzetben belül szabadon választhatja, hogy valamely nemzetiséghez tartozik (vagy nem tartozik), és semmi akadálya a politikai közösségben való részvétel feladásának sem.

Véleményem szerint nem nevezhető szokatlan „kollektivistá paternalizmusnak”, ha a magyar állampolgárokat magyar politikai közösségként határozza meg az Alaptörvény.²⁵ (A lelkiismereti szabadság és a diszkrimináció tilalom révén egyébként sem találjuk gyakorlati, normatív jelentőségét a „paternalizmusnak” vagy „determinizmusnak”). Az állam nem kényszeríti ki ugyanis a magyar nemzeti identitással való tudatos azonosulást – ellenben kikényszerítheti főhatalmát állampolgárai és országglakosai felett. Gellner – reagálva Renan gondolatára, miszerint a nemzet mindennapos népszavazás útján jön létre – megállapítja, hogy „*a modern nemzetállam sem helyezi bizalmát teljesen vagy akár túlnyomó részben a mindennapos népszavazásba és a lojalitás önkéntes megerősítésébe; ezeket a kényszer gépezete erősíti meg.*”²⁶

A szabad identitásválasztás egyébként a VI. pont alatt bővebben elemzett büntetőjogi tényállások esetében különös jelentőségűvé válhat. Ezen tényállások egyes esetekben közösségek méltóságát védik. A közösséghez tartozás az egyén döntéseként a közösség határainak elmosódásához vezet. Másik aspektusa az akár a magyar, akár a nemzetiségi közösségekhez tartozásnak, hogy az új Ptk. 4:54.§ (5) bekezdése és az Alaptörvény IX. cikkének új, (5) bekezdése a közösséghez tartozó személyek jogérvényesítésére ad lehetőséget a közösséget ért sérelem esetén.²⁷

²⁵ A Küpper által felhívott értelmezési gondolat, amely az identitás felsőbb meghatározásának problematikus voltáról szól, valójában a világnézeti (vallási) identitást említi: ld. Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 181. A nemzet mint politikai közösség a vallási világnézettől egészen eltérő identitással bír, akár önkéntes, akár determinált formában értelmezzük az előbbit. Majtényi a problémát úgy fogalmazza meg, hogy a többségi kulturális nemzet alkotmányi említése nem ajánlatos, mert „igencsak veszélyesnek minősíthetők azok a törekvések, amelyek az országnak nevet adó kulturális nemzetnek tartozóknak az azonosítására tesznek kísérletet, nekik ugyanis nincs szükségük különjogokra, ami indokolhatná nevesítésüket.” Majtényi: *i. m.* 2407.

²⁶ Ld. Gellner, Ernest: *A nacionalizmus és a komplex társadalmak kétféle kohéziós formája.* In: Bretter-Deák: *i. m.* 192.

²⁷ A rendelkezés bővebb elemzése nem tárgya dolgozatomnak, de megjegyzem, hogy a közösségek tagjainak ilyen típusú jogérvényesítését alkotmányellenesnek találta a 95/2008. (VII. 3.) AB határozat. Az Alaptörvény új, a negyedik módosítás által beillesztett szabályával kapcsolatban pedig a magyar Külügyminisztérium által kért alkotmányjogászai szakvélemény egyébként kifogásolja, hogy a láthatóan kisebbségvédelmi rendelkezésbe miként kerülhet bele egy többséget védő kitétel, és törvényi szinten reméli pontosítani, miként lehet a többségi magyar nemzet méltóságát megsérteni. Úgy vélte, hogy az is előfordulhat, hogy a közhatalom tevékenységét kritizáló politikai diskurzust is e méltóság sérelmének tekintsék. Ld.: *Opinion on the Fourth Amendment.* 41. Ld. <http://www.kormany.hu/download/d/e0/e0000/Traduc%20-%20opinion%20on%204th%20amendment.pdf> (2013.05.12.).

További, évek óta tartó problémaköre a magyar alkotmányjogi szabályozásnak, hogy a nemzetiségi önkormányzatok létrehozása során a nemzetiségekhez tartozó személyek speciális választójogának alapja szintén az egyén önrendelkezése. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a magyar alkotmányozó egy kedvezményes kvótával megteremtette a nemzetiségek országgyűlési képviselőit, ugyanakkor az önkormányzatok választása esetében a választások megtartásának feltételül a településen élő, az adott nemzetiséghez tartozók számát vette alapul. Ezt a számot a 2011. évi népszámlálás eredményei alapján tartják nyilván, amely népszámláláson még nem volt világos a nemzetiséghez tartozásról való – a szenzitív adat miatt teljesen önkéntes – adatszolgáltatás tétje.²⁸

Tehát a politikai közösség meghatározáskor kizárható annak kulturális nemzettel való azonosíthatósága, bár a jogalkotó/alkotmányozó kiterjesztette azt az országlakosokon túlra, lévén sem az állampolgárság, sem a választójog nem kötődik egyértelműen magyarországi lakóhelyhez. A szuverenitás alanyának értelmezhetőségében így nem történt gyökeres változás.²⁹ A kulturális nemzet egységéért viselt felelősség jelen helyen nem kifejezhető további jogalkotási illetve (kül)politikai döntésekben nyilvánul meg.³⁰ A nemzetfogalom túlterjeszkedő használata inkább a szimbolikus, semmint a normatív értelmezési mezőben okozhat zavarokat, ennek politikai, legitimációs hatásairól – a róla zajló viták tényének rögzítésén túl – egyelőre nem sok biztosat mondhatunk.

2.4. A politikai közösség határai – a választójogi reformról

A politikai közösség határainak kijelölésében központi szerepet játszó választójog és választási rendszer sajátosságaira röviden érdemes kitérni. A politikai közösség tagjainak egyenlőként kezelése alapvető méltányossági és alkotmányossági kérdés. Ebben az értelemben a „transzszuverén”

---

²⁸ Erre hívta fel a figyelmet a Velencei Bizottság a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvényről alkotott CDL-AD(2012)011. számú véleményében.

²⁹ Vö.: Györfi Tamás: 2. § [Alkotmányos elvek; ellenállási jog]. In: Jakab: *Az Alkotmány kommentárja*. 222-224. Györfivel együtt felhívnam Kukorelli Istvánnak az 5/2004. (III. 2.) AB határozathoz fűzött különvéleményét, amely szerint alkotmányosan problematikus a nemzet és az állampolgárság közelítése, lévén ez utóbbi nemzetközi jogi gyakorlattal is alátámaszthatóan inkább az országhoz való kötődést kellene, hogy megjelenítse. Az ezzel kapcsolatos alkotmányjogi probléma nyilván nem megoldódott, hanem csak „rendeződött”. A problémafelvetés abból is származhat, hogy Györfi szerint „a magyar nemzetfelfogás hagyományosan a kulturális nemzet fogalma köré szerveződött”. Mint fentebb érveltem, az Alaptörvény a politikai nemzetfelfogást preferálja, ugyanakkor a kedvezményes honosítással közelít az etnikai elvhez, s lazítja az országhoz való fizikai kötődést. Az állampolgársági szabályozás nemzetközi hatásairól kritikusan ld. Arató et al.: *i. m.* 64-65.

³⁰ Ld.: Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 188.

nemzetépítéssel szemben kifogás emelhető: a „határon túli” – pontosabban magyarországi lakóhellyel nem rendelkező állampolgár – magyarok választójoga nem teljes. Ezt ugyan megengedi az Alaptörvény XXIII. cikk (4) bekezdése, ám világos, hogy az a konstrukció, amelyben a magyarországi lakóhely hiányában egyéni választókerületi szavazattal nem, csak országos pártlistára leadható szavazattal bír³¹ a magyar állampolgár, a választójog egyenlőségét látszik sérteni a jogalkotó. Hasonlóképpen a nemzetiségek preferenciális kvótája is könnyen szerezhető, s politikailag kényes mandátumokat eredményezhet.

Mindazonáltal a Velencei Bizottság üdvözölte a választójogi reform mindkét irányát. A határon túliak bevonása a választójog általánosságát segítő lépés, a nemzetiségek támogatása pedig minden területen támogatható. A határon túliak „fél” szavazata a Bizottság szerint érthető, hiszen mivel nem élnek Magyarországon, a választásai eredményekre való befolyásuk korlátozható. (Az 5 millió határon kívül élő magyar potenciális szavazatának befolyását jelentősnek nevezi.)³²

Az alábbi táblázatokban áttekinthetjük a magyar nemzeti politikai közösség számszerű összetételét, amint azt a 2011. évi magyar és más országokbeli népszámlálási adatok tükrözik.

---

³¹ 2011. évi CCIII. törvény 12.§ (3) bekezdés.

³² CDL-AD(2012)012, par. 40-48. „The Venice Commission and the OSCE/ODIHR welcome in principle the possibility for citizens to vote from abroad, increasing the universality of the suffrage. 42. The new Elections Act should be read in conjunction with the new Citizenship Law, which allows every person who was a Hungarian citizen or is a descendant of a person who was a Hungarian citizen before 1920, and who can demonstrate some proficiency in the Hungarian language to apply for Hungarian citizenship, even if the person does not live in Hungary. 43. Consequently, the number of potential new Hungarian citizens, based on the criteria of the new Citizenship Law, is estimated at around 5 millions, in comparison to the 8 million voters living in Hungary. Therefore, their votes may have a considerable impact upon Hungarian political life and may influence the composition of the Hungarian parliament should they all be allowed to vote. Under these circumstances, the decision of the legislature to limit the right to vote for Hungarians living abroad to the proportional part of the elections seems justified on the ground of technical conditions to their full enfranchisement. It could also be considered whether the right should be restricted to citizens having close ties with the country.”

Magyarország lakosságának nemzetiségi összetétele (2011. forrás: KSH)

Nemzetiség, nyelv	Nemzetiség	Anyanyelv	Baráti-családi körben használt nyelv	Nemzetiséghez tartozó
Magyar	8 314 029	8 409 049	8 409 011	8 504 492
Elismert nemzetiségek				
bolgár	3 556	2 899	2 756	6 272
Cigány (Roma, Beás)	308 957	54 339	61 143	315 583
Görög	3 916	1 872	2 346	4 642
Horvát	23 561	13 716	16 053	26 774
Lengyel	5 730	3 049	3 815	7 001
Német	131 951	38 248	95 661	185 696
Örmény	3 293	444	496	3 571
Román	26 345	13 886	17 983	35 641
Ruszin	3 323	999	1 131	3 882
Szerb	7 210	3 708	5 713	10 038
Szlovák	29 647	9 888	16 266	35 208
Szlovén	2 385	1 723	1 745	2 820
Ukrán	5 633	3 384	3 245	7 396
Elismert nemzetiségek össz.	555 507	148 155	228 353	644 524
Arab	4 537	2 929	3 123	5 461
Kínai	6 154	5 819	6 072	6 770
Orosz	6 170	7 382	10 231	13 337
Vietnámi	3 019	2 674	2 780	3 500
Egyéb	28 068	21 657	82 804	95 143
N/A	1 455 883	1 443 840	1 486 218	1 398 731
Mindösszesen	10 373 367	10 041 505	10 228 592	10 671 958
Népesség	9 937 628	9 937 628	9 937 628	9 937 628

Magyar nemzetiségű közösségek a világban (legutóbbi népszámlálási adatok, forrás: saját gyűjtés)

Ország	magyar közösség lélekszáma	aránya az ország lakosságában
Románia	1 238 000	6.5 %
Szlovákia	458 000	8.5 %
Szerbia	255 000	3.53 %
Ukrajna	141 000	0.3 %
Horvátország	14 000	
Ausztria	10 000	
Szlovénia	6 000	
Észak-Amerika	cca 1.5 millió	
Dél-Amerika	cca 130 000	
Ausztrália, Új-Zéland	cca 70 000	

3. A nemzeti identitás elemei

Az Alaptörvényünk az előbbiek szerint ugyan a politikai nemzetfelfogást képviseli, a nemzeti identitást tartalmilag is meghatározza, a nemzeti értékek nagyszámú megjelenítésével, a „nemzeti” kifejezés már-már inflálódo³³ használatával. Ennyiben a nemzeti közösség identitása jóval több, mint a politikai közösség pusztán állampolgársági köteléken vagy választójogon alapuló kohéziója. A nemzeti identitás elemeinek erős megjelenítése keltheti azt az érzetet, hogy a nemzetfelfogás a kulturális nemzetfogalom körül szerveződik. Ez az érzés alkotmányjogilag csak részben támasztható alá, annyiban, amennyiben az alkotmányozó a „kik vagyunk” kérdést is meg kívánta válaszolni, a „hol vagyunk” kérdésen túl. Szájer szerint erre kifejezett társadalmi igény jelentkezett³⁴, *Horkay Hörcher* az előző Alkotmány „értéksemlegességéhez” képest vizsgálja az Alaptörvényt: az képes-e olyan értékatalógust adni, amelyet „az egész politikai közösség oszt(hat) majd.”³⁵

3.1. Közös történelem

Az alkotmányok preambulumának elfogadható, és elterjedt tartalmi eleme a történeti narratíva. Ennek fő funkciója a közösségteremtés, amelyet

³³ Az infláció nem csak az Alaptörvényben érhető tetten. Ld.: Kukorelli: *Az Alaptörvény és az Európai Unió*, 8.

³⁴ A Nemzeti Hitvallás ennek megfelelően „credo”, amely „az önazonosság megvallásaként, a nemzeti célok rögzítéseként jelenik meg. Mik vagyunk a XXI. század elején? Melyek a céljaink? Melyek az alapvető értékeink? Ezeket a kérdéseket boncolgatja és erre a szövegre legpontosabban a Nemzeti Hitvallás elnevezés illik.” Ld.: http://szajerjosef.blog.hu/2012/01/11/nemzeti_identitas_1 (letöltés: 2012.12.01.)

³⁵ Ld.: Horkay Hörcher: *i. m.* 288.

különféle, a nemzeti sajátosság által meghatározott tartalommal és stílusban igyekeznek elérni.³⁶

A Nemzeti Hitvallás az egyetemes értéktételezések mellett hangsúlyos mértékben sorolja a nemzet közös történelmi érdemeit és élményeit, Horkay Hörcher szerint olyannyira hosszasan, hogy az a nyugat-európai olvasónak feltűnést okozhat. Ennek érthető indoka szerinte az, hogy Európa ezen régiójában a történelemnek közvetlen relevanciája van a politika számára.³⁷

Bibót idézve azonban megjegyezhetjük, hogy „a megalakulás lázában élő nemzetek [n]em vették észre, hogy a nyugati nemzetek teljesítményének nagysága éppen abban áll, hogy magától értetődő nyugalommal élik nemzeti életüket anélkül, hogy mint nemzet mindenáron felmutatni akarnának valamit.”³⁸ Másrészt, ha igaz, hogy a múltbeli eseményeknek, vagy az azokhoz való viszonyulásnak közvetlen relevanciája van a politika számára, az azt is jelenti, hogy a múlt megítélése nem feltétlenül egységes, politikai viták tárgyát képezheti – s mint ilyen, az integratív funkció ellátására korlátozott mértékben alkalmas. Közismert a 20. század „puha” diktatúrájának mindennapjaihoz való ambivalens ösztársadalmi viszony, de még mintha a Széchenyi-Kossuth vita sem rendeződött volna az elit fejében. Egy historizáló alkotmánnyal szemben ezen az alapon pedig az a minimális elvárásunk lehet, hogy törekedjen történelmileg pontos lenni, történettudományos vitát legalábbis ne igyekezzen eldönteni.³⁹

A nemzeti közösség létrehozásának és integrációjának legkézenfekvőbb módja, ha olyan pozitív történelmi eredményeket teszünk közös múltunk „kirakatába”, amelyekre mindenki büszke lehet. Ez egyrészt felfogható (Közép-)Európában elfoglalt helyünk – Bibó fordulatát használva – a „történelmi jogi” megalapozásaként. A magyar történelmi területi igények ugyanis évszázados hagyományként a „régiségre” alapoznak⁴⁰, nem mellesleg hasonló megoldással él a szlovák alkotmány⁴¹ preambuluma is.

---

³⁶ Vö.: Kukorelli István – Máthé Gábor: Közjogi értékeink a preambulumban. In: Lamm Vanda et al. (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Complex, Budapest, 2011. 11. és Fekete Balázs: Történelmi elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban. In: *uo.* 33-45.

³⁷ Horkay Hörcher: *i. m.* 306.

³⁸ Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár, 48.

³⁹ Jakab András szerint téves történelmi hivatkozások szerepelnek a Nemzeti Hitvallásban, pl. a nemzeti önrendelkezés elvesztésének említésével. Ld.: Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 182-183.

⁴⁰ Párhuzamban más közép-európai történelmi hivatkozásokkal, ld.: Bibó: *i. m.* 57-59.

⁴¹ Utal a függetlenségért folytatott évszázados küzdelem mellett a Nagy Morva birodalom örökségére is. Románia viszont nagyvonalúan mellőzi még a preambulomot is alkotmányából.

Az Alaptörvényben található történelmi utalásokat a történelmi narratíva bemutatása körében, a IV-V. pontok alatt tekintem át és elemzem.

3.2. Közös kultúra

„Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. (...) Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez. Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját...” (Nemzeti Hitvallás)

„Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar. Magyarország védi a magyar nyelvet. Magyarország védi a magyar jelnyelvet mint a magyar kultúra részét. (H. cikk)

„...a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.(P. cikk)

„Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát.” (X. cikk)

A nemzeti identitást képező tényezők között a közös kultúra, kulturális hagyományok előkelő helyet foglalnak el. Ezek a kultúrnemzet fogalmi elemei ugyan, ám a modern nemzetállam ezeket normatív rangra emelve integrálja a politikai közösséget. Az Alaptörvény különféle deklarációi „óvatosan” járnak el, a magyar nemzeti kultúra és az együtt élő más nemzeti kultúrák védelmének közös említésével. Az Alaptörvény állampolgári jogként biztosítja egyébként a művelődéshez való jogot (XI. cikk), valamint egyéni és közösségi jogként a nemzetiségek számára anyanyelvük és kultúrájuk ápolását (XXIX. cikk).

Kiemelhető, hogy a magyar nyelv és jelnyelv védelme újdonságként jelent meg az alkotmányos szinten,⁴² ugyanígy erős kultúravédelmi újítás a Magyar Művészeti Akadémia normatív szövegbe foglalása. Az MMA és az MTA alkotmányos intézmények, a nemzeti kultúra védelmét szolgálják, az Alaptörvény által biztosított autonómia keretében.

---

⁴² A Velencei Bizottság „sajnálkozását” fejezte ki, hogy a kisebbségi nyelvek védelme nem jelenik meg hasonlóan erősen az Alaptörvényben: „The Venice Commission finds regrettable that Art. H, which regulates the protection of Hungarian language as the official language of the country, does not include a constitutional guarantee for the protection of the languages of national minorities. It however notes that Article XXIX guarantees the right to the use of these languages by Hungary’s “nationalities” and understands this provision as implying also an obligation for the State to protect these languages and to support their preservation and development.” Ld.: CDL-AD(2011)016 par. 45.

Az MMA-t létrehozó 2011. évi CIX. törvény preambuluma szerint:

„A nemzet kötelessége, hogy visszatérve az európai akadémiai eszméhez – a kulturális értékek védelme és gyarapítása, a művészeti és történeti hagyományok megőrzése, a magas színvonalú művészi alkotómunka közösségi feltételeinek megerősítése, az alkotómunka szabadságának védelme, a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó képviselőinek személyes megbecsülése céljából – létrehozza a köztestületként működő Magyar Művészeti Akadémiát.”

Hasonlóképpen az MTA, az 1994. évi XL. törvény alapján:

„A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre.”

A magyar kultúra egyéb zászlóshajói nem szerepelnek az Alaptörvényben, noha említést érdemel, hogy létesítésük törvényhozási tárgykör volt a nemzeti eszme születéskor: az 1808. évi VIII. törvénycikk rendelkezett a *„Nemzeti Múzeum felállításáról, és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről”*, a Nemzeti Színház létrehozásáról pedig a 1836. évi XLI. törvénycikk, amint címe mondta: *„a Pesten országos költségen felállítandó nemzeti Játékszínről”*.⁴³

3.3. Nemzeti szimbólumok

„Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármassal halomnak arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik.

Magyarország zászlaja három, egyenlő szélességű, sorrendben felülről piros, fehér és zöld színű, vízszintes sávból áll, amelyben a piros szín az erő, a fehér szín a hűség, a zöld szín a remény jelképe.

Magyarország himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.” (I) cikk

„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát...” (Nemzeti Hitvallás)

A nemzeti hagyományokban és nemzetközi kapcsolatokban a címer, a zászló és a himnusz általánosan elterjedt szimbólum-rendszer, sport-, diplomáciai,

---

⁴³ A Nemzeti Múzeum, az Operaház és más műemlékek a nemzeti vagyon részei, ld.: 2011. évi CXCVI. törvény 2. mellékletének III. pontját.

etc. események alkalmával az országok megkülönböztetésére hivatott, s egyben érzelmi kötődést is keletkeztet (különösen alkalmasak erre a tudatosan választott himnusz-szövegek és dallamok).⁴⁴ A politikai nemzet jelképeit hivatalosan a nemzetiségeknek is használniuk kell, ettől eltérő gyakorlat (magyar kisebbségek által használt zászló magyar nemzeti ünnepek alkalmával) szomszédos országokban már okozott politikai viharokat. A sportesemények különösen erős, érzelmi alapú integráló tényezők, a „nemzet színeiben” küzdő és a himnusz alatt elérzékenyülő sportolók – természetesen sportteljesítményük révén – a történelmi tradíció elemévé is válnak.⁴⁵

Az alkotmányba foglalt nemzeti jelképek használatával kapcsolatban egy szempontot emelek ki, ez pedig a szimbólumok büntetőjogi védelme. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a nemzeti szimbólumok még a véleménynyilvánítás szabadságát is korlátozó értékek, az annak általánosnak tekinthető tartalom-semleges védelmét is áttöri a Btk. tényállása.⁴⁶ A büntetőjogi tényállás a nemzeti jelképek megsértését szankcionálja, védett jogi tárgyként a köznyugalom, elkövetési tárgyként pedig a címer, zászló és himnusz szerepel (1978. évi IV. tv. 269/A.§), amelyek az AB szerint a szuverenitás külső megjelenítői és egyben nemzethez mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának eszközei is.

Az új Btk.-t kodifikáló 2012. évi C. törvény 334. §-a azonos rendszertani elhelyezésben és szövegezéssel tartalmazza a tényállást, immár azonban elkövetési tárgyak sorát bővíti a Szent Koronával. A Szent Korona védelmének indokolása egyrészt alapulhat a címer leírásán, amely szerint a „címer” csak a címerpajzsot jelenti, s azon nyugszik a Szent Korona. Amúgy a címer részeit nem illeti ilyen erős védelem (pl. a kettős keresztet). A védelem másik alapja a Nemzeti Hitvallás lehet, amely szerint „tisztelőben tartjuk” a Szent Koronát.⁴⁷ A Büntető Törvénykönyv Szent Koronát is védő tényállását a VI. pont alatt elemzem részletesebben.

3.4. Egyéb nemzeti intézmények

Nemzeti identitásunk elemei közé sorolhatóak olyan állami-alkotmányos intézmények, amelyek a politikai közösség számára igazodási pontként

⁴⁴ A szimbólumok részletes ismertetését ld.: <http://www.nemzetijelkepek.hu/>.

⁴⁵ A sportéletben megjelenő „nemzetválasztás” alapvetően többes állampolgársági kötelek segítségével lehetséges, és az érzelmi azonosulás révén jelentős hullámokat is képesek vetni, utalok itt például *Janics Natasa* olimpiai bajnokunk 2012-es „átigazolására” Szerbiába.

⁴⁶ [13/2000. \(V.12.\) AB határozat.](#)

⁴⁷ A 6958/213 számú módosító indítvány indokolása így hangzik: „[a] Szent Korona éppen olyan védendő tárgy, mint a nemzet lobogója, avagy himnusza. Mivel az ezeréves államiságunkat testesíti meg, így a legrégebbi nemzeti jelképünk. Jogi védelme ezáltal még indokoltabb, mint a himnusz, a zászló vagy a címer védelme.”

szolgálhatnak. A dolgozat keretei között az államfőről és a nemzeti fizetőeszközről szólnék röviden.

*„Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és öröködik az államszervezet demokratikus működése felett.”
(9. cikk)*

A köztársasági elnök alapvető alkotmányos funkcióját az Alaptörvény az Alkotmány szövegét átvéve fogalmazza meg. Itt a nemzet egységének kifejezésére szeretnék rávilágítani. Az államfő a parlamentáris rendszerben elsősorban reprezentatív szerepet játszik, a magyar elnök azonban néhány hatáskörét önállóan gyakorolja. Ennek megfelelően szerepfelfogása megjelenhet anélkül, hogy alkotmányos hatásköreivel visszaél, vagy azokat átlépi. Ilyenre példaként említhető, hogy *Sólyom László* köztársasági elnökként többször is felkeresett határon túli magyar közösségeket, nem kevés diplomáciai konfliktust is okozva ezzel.⁴⁸ A nemzet egységének megtestesítése ugyan a politikai nemzetre vonatkozhat, amely csak annyiban egységes, amennyiben a politikai közösség egységes. Az államfő azonban kifejezheti azt is, hogy a határon túli magyarok sorsáért felelősséggel tartozik az ország, így ő is. Ugyanígy külön gesztusokat tehet a nemzetiségek irányába is. Az államfő karizmatikus népszerűsége mellett az állami életben betöltött szerepével is a politikai közösség egyesítő szimbóluma lehet: képviseli Magyarországot, kitüntetések ad át, kitűzi a választások és népszavazások időpontját, összehívja a parlament alakuló ülését, etc. és természetesen öröködik az alkotmányosság felett.⁴⁹

Az államfők népszerűsége általában kiemelkedő, ám ellenkező példa is hozható: *Schmitt Pál* plágium-botránya miatt lemondott 2012-ben. Mint mondta, az őt ért támadások miatt már nem képes ellátni alkotmányos államfői funkcióját: *„Magyarország Alaptörvénye szerint... az államfő kifejezi a nemzet egységét. Ezen rendelkezés számomra azt jelenti, hogy ebben a helyzetben, amikor személyes ügyem a szeretett nemzetemet inkább megosztja, mintsem egységesíti, kötelességemnek érzem, hogy szolgálatomat befejezzem, elnöki mandátumomról lemondjak.”*⁵⁰

„Magyarország hivatalos pénzneme a forint.” (K. cikk)

---

⁴⁸ Vö.: Smuk Péter: *Magyar közjog és politika 1989-2011*. Osiris, Budapest, 2011. 307. és 345-346.

⁴⁹ A nemzet egységének kifejezése azonban egyéb hatáskört vagy feladatot nem keletkeztet, a tisztség önmagában, létezésével teljesíti ezt a funkcióját, ld. Kovács Virág: 29. § [A köztársasági elnök általános funkciója]. In: Jakab: *Az Alkotmány kommentárja*, 950-951.

⁵⁰ Országgyűlési Napló, 2012. április 2-i ülésnap.

Az Alaptörvény újdonságként szól a hivatalos pénznemről. A klasszikus nemzetállamok létrejöttének egyik kulcskérdése a saját nemzeti valuta létrehozása, és annak megőrzése. Az európai integráció egyik szimbolikus mérföldköve volt, amikor a tagállamok egy része feladta nemzeti pénznemét az euróért, az abban rejlő gazdasági előnyökért. Ebből a szempontból elsősorban szimbolikus szerepe van a hivatalos pénznem Alaptörvénybe foglalásának. Nemzeti függetlenségünk egyik jelképe a forint, amelynek lecseréléséhez immár alkotmánymódosító parlamenti többség szükséges.

Hozzáteszem, a „monetáris”, tehát pénzpolitikáért felelős állami szervünk, a Magyar Nemzeti Bank az egyetlen olyan alkotmányos intézményünk, amelynek nevében tartósan szerepel a „nemzeti” jelző, a fentiek tekintetében nem meglepő módon. A jegybank hazai függetlensége és európai uniós kötődési rendszere pedig átvezet a következő ponthoz, a szuverenitásunk vizsgálatához.

3.5. Nemzeti szuverenitás és nemzetközi kapcsolatok

Magyarország nemzetközi kapcsolatokban elfoglalt helye, a szuverenitás által leírt függetlensége a nemzeti értékeink vizsgálatának központi kategóriája. Terjedelmi okokból a függetlenség alaptörvényi ismérveinek vázlatos áttekintésére vállalkozhatom csak.

a) Magyarország és más nemzetek: a nemzetközi közösségben elfoglalt helyünk

„Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk a világ minden nemzetével.” (Nemzeti Hitvallás)

„Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.” (Q. cikk)

Az alkotmányozó nemzet a békés egymás mellett élés elvét vallja, a nemzetközi dokumentumoknak, főként az ENSZ Alapokmányának megfelelően a békét és biztonságot kiemelkedő nemzetközi értéknek tekinti. Az „együttműködésre törekszik” fordulat a jóhiszemű külpolitikai kapcsolatok megalapozását szolgálja, míg a Q. cikk itt nem idézett része a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról rendelkezik. Ennek a kérdésnek a kifejtése nem tárgya dolgozatomnak, csak jelzem, hogy a belső jog számára továbbra is irányadóak a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai, valamint a vállalt nemzetközi kötelezettségekkel harmonizálni kell a belső

jogszabályainkat. Ez azt jelzi, hogy a civilizált országok sorában, egyenrangú szuverén félként helyezi el magát az alkotmányozó hatalom.

A határon túli magyarokért viselt felelősség érzékenyen érinti a szomszédos országok szuverenitásának tiszteletben tartását: az ennek megvalósítására szolgáló politikai intézkedéseknek a nemzetközi jogi keretekbe kell illeszkednie.⁵¹

b) Magyarország egy nemzetek feletti vállalkozás részeként: Európai Unió tagságunk

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.

Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit.”
(Nemzeti Hitvallás)

„Magyarország az európai népek szabadságának, jólétének és biztonságának kiteljesedése érdekében közreműködik az európai egység megteremtésében.” (E. cikk)

Az 1989-90-es rendszerváltás szereplőinek egyik központi gondolata volt, hogy az ország ismét Európa részévé válik.⁵² Az európaiság volt az egyik meghatározó politikai eszme, amely ugyanakkor azt is elvárta, hogy a Nyugat ismerje el ismét méltó helyünket az európai nemzetek sorában.

Unió csatlakozásunk alkalmával az Országgyűlés a következő nyilatkozatban tett hitet hazánk „európaisága” mellett:

„Az uniós csatlakozásban nemzeti történelmünk nagyszerű hagyományai érvényesülnek. Magyarország erős és büszke állam,

---

⁵¹ Ld. a Velencei Bizottság jelentését: CDL-AD(2011)016 par. 42.: „...respect for the existing framework of minority protection, consisting of multilateral and bilateral treaties, must be held a priority. Unilateral measures by a State with respect of kin-minorities are only legitimate “if the principles of territorial sovereignty of States, *pacta sunt servanda*, friendly relations amongst States and the respect of human rights and fundamental freedoms, in particular the prohibition of discrimination, are respected”. The Commission would also like to make reference in this respect to Article 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities (...), to which Hungary is a Contracting Party. In this connection, it welcomes the provisions of Article Q of the new Constitution stressing the importance of ensuring “harmony” between international law and Hungarian law and wishes to underline their importance.”

⁵² Az európaiság Sólyom László szerint alkotmányos ideológiává vált, ld. Sólyom László: A jogállami forradalomtól az EU-csatlakozásig: Az alkotmányfejlődés keretei. In: Majtényi László (szerk.): *És mi lesz az alkotmánnyal?* EKINT, Budapest, 2004. 9-24.

*amilyennek Szent István akarta. Polgáriasult ország, amilyennek a '48-as ifjak megálmodták. Független, demokratikus köztársaság, amelyért a magyar nép 1956-ban harcolt. Szabad és sikeres ország, amilyenné a rendszerváltás éveiben építeni kezdtük. Méltó ahhoz, hogy hagyományaihoz és mai erejéhez híven gazdagítsa az Európai Közösséget.”*⁵³

Ugyanennek az igénynek másik megfogalmazását kapjuk a Nemzeti Hitvallásban, amely hivatkozva az államalapítás értéktartalmára, hangsúlyozza, hogy a nemzet nemcsak saját függetlenségéért és túléléséért folytatott évszázados küzdelmet, hanem Európa védelméért is. A magyar nemzet egyúttal gazdagítja is Európát mint értékközösséget.

Az Alaptörvény ún. *Európa-klauzulája* hitet tesz Magyarország integrációs elkötelezettsége mellett. Az EU-tagsághoz alkotmányozó többséggel megerősítendő nemzetközi szerződést kíván meg, ugyanakkor elismeri, hogy szuverenitásunk egy részéről lemondunk az Unió sikere érdekében. A szuverenitás további részeinek fenntartása pedig azt jelzi, hogy a tagállamok önállóságát valló Európa-konceptióban hisz az alkotmányozó.

Az európai integrációnk mélyítéséhez azonban további alkotmányozói akaratnyilvánítás lesz szükséges: a nemzeti fizetőeszközünk alaptörvényi rögzítése ugyanis egyelőre gátja annak, hogy az euró csatlakozási szerződésben vállalt bevezetése megvalósuljon. A belső jog és az EU-jog összhangjának vizsgálata sem tárgya dolgozatomnak, azonban jelezni kell, hogy az uniós jog érvényesülésének elveit (elsőbbség, közvetlen hatály, stb.) csatlakozáskor vállaltuk, és ez része a szuverenitásról való lemondásunknak, a szuverén önkorlátozásának.⁵⁴ Az E. cikk (3) bekezdése pedig kifejezetten beengedi a nemzeti jogrendszerbe az uniós jogot.

3.6. Nemzetfogalom és nemzetállam – összegzés

Az Alaptörvény nemzetfogalmának, nemzeti értékeinek elemzését a modernkori nemzetállam fogalmi elemeivel összegezzük.⁵⁵

Az alábbi táblázatba foglaltan kívánom megvilágítani összefoglaló értékelésem lényegét: az Alaptörvény a posztmodern korból visszalépve a modern korbba, a nemzetállamok keletkezésének történelmi narratíváját és fogalomrendszerét használja. Ebben az értelemben az új Alaptörvényünk nem „historizáló” dokumentum, hanem a történelemben él maga is.

⁵³ Az Országgyűlés politikai nyilatkozata az EU-csatlakozás alkalmából, 2004. április 26.

⁵⁴ Vö.: 143/2010. (VII. 14.) AB határozat.

⁵⁵ Ld.: Szabadsfalvi József: Nemzetállam és szuverenitás. In: Takács Péter (szerk.): *Államelmélet*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1997. 132-133.

A nemzetállam ismérve	Alaptörvényi megfelelője (példák)	
minden nemzetnek hazára van szüksége	A. cikk	Hazánk Magyarország
terület-népeesség-közhatalom egysége	G. XIV. cikk	állampolgárság, a kiutasítás tilalma, továbbá különféle hatásköri szabályok
egységes jogrendszer, egységes joghatóság	R., S. és T. cikkek	általánosan kötelező magatartásszabályok
nemzetgazdaság és saját infrastruktúra	K., M. és 38. cikkek	a forint és nemzeti vagyon
törvény előtti egyenlőség	XV. cikk	törvény előtti egyenlőség, jogképesség
nemzeti szolidaritás	Nemzeti Hitvallás és D., I., J. cikkek	felelősségi klauzula és együttműködési formulák, nemzeti szimbólumok
nemzeti nyelv és kultúra	H. cikk	magyar nyelv védelme
külső viszonyaiban egyenlő és szuverén nemzetállamokból áll a nemzetközi közösség	E. és Q. cikkek	együttműködés, ugyanakkor a szuverenitás és a nemzetközi jog alapelvei

4. A történelmi narratíváról

A történelmet három vonatkozásban lehet kapcsolatba hozni az alkotmánnyal: A) sokszor explicit történelmi utalásokat találunk az alkotmányok szövegében; B) az alkotmány mint jogi norma értelmezésének egyik módszere az *interpretatio historica*; C) nem explicit, ám többször hivatkozott alkotmányos alapjogunk, hogy a múltat megismerjük, arról értelmes – tudományos vagy közéleti – vitát folytassunk. Ezek nemcsak a szimbolikus mezőben jelennek meg, hanem a jogalkalmazásban is.⁵⁶

⁵⁶ A történelmi narratívák alkotmánybírói érvelésben való megjelenéséhez ld. Uitz, Renáta: *Constitutions, Courts And History: Historical Narratives in Constitutional Adjudication*. CEU Press, Budapest, 2005. és uő: Keserédes megbékélés: történelmi eszmefuttatások az alkotmányértelmezésben. *Fundamentum*, 2006/3., 5-25.

Ad A)

Az alkotmányok gyakran tartalmaznak történelmi hivatkozásokat, amelyek megjelenési formája és tartalma is különböző. A történelmi utalások a fentebb említett integratív funkcióval kerülnek bele a dokumentumba, általában a preambulumba. Az európai kartális alkotmányok egy részében csak rövid és szimbolikus hivatkozásokat találunk, míg máshol a felvázolt történelmi ív hangsúlyos identitásképző szerepet játszik. Az összehasonlító elemzés⁵⁷ a következő modelleket azonosította:

- a) illusztratív történelmi hivatkozások, a politikai közösség célkitűzéseinek háttereként és történelmi távlataként (pl. az ír alkotmányban),
- b) elhatárolódás a korábbi politikai rendszerektől (pl. a portugál alkotmányban),
- c) az önálló államiság történelmi igazolásaként utalás az állam alapítására, folytonosságára, stb. (tipikusan Közép-Európa államainak alkotmányában).

Magyarország új Alaptörvényét eszerint a bőbeszédűbb és a „történeti jogra” utaló alkotmányok közé sorolhatjuk – ennek bővebb kifejtését ld. alább.

Ad B)

A történeti értelmezés a jogi norma jobb megértése érdekében a norma keletkezésének történelmi körülményeit (a társadalmi viszonyokat, a jogalkotás előkészítő iratait, etc.), illetve a jogalkotó adott időpontban valószínűsíthető szándékát⁵⁸ keresi. Az alkotmányozás általában jelentős történeti pillanatokhoz köthető, ami önmagában is azt eredményezi, hogy a történelmi szituáció kézzelfoghatóan megjelenik a normaszövegben, sőt explicit utalások nélkül is értelmezési pontként szolgál az új alkotmányos „felépítmény” számára. *Sajó András* szavaival, az alkotmányok a „félelem alkotásai”: az alkotmányozó az előző, leváltott rendszer tagadását és az annak visszatérését megakadályozó garanciákat is szövegbe foglalja. Ilyen módon történelmi lenyomatként értékelhető például az 1989-i évi magyar alkotmánymódosításban foglalt szabály az egypártrendszer elutasítására.⁵⁹

---

⁵⁷ Vö.: Fekete Balázs: Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban. In: Lamm Vanda et al. (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Complex, Budapest, 2011. 43-44.

⁵⁸ A jogalkotói szándék felkutatásának ésszerűségéhez és módszertani korlátaihoz ld.: Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *JeMa*, 2011/4., 89-91.

⁵⁹ Erről ld.: Sajó András: *Az önkorlátozó hatalom*. KJK – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995.

Ad C)

Alkotmányos alapjogokból, így a tudomány szabadságából, a közszereplőkkel és a közhatalommal kapcsolatos információszabadságból, az egyének önrendelkezési jogából egyaránt levezethető a múlt megismeréséhez, a múltbeli események rekonstruálását segítő diskurzus szabadságához való jog. A „történelmi jogok” korlátait több fronton is tisztázni igyekezett mind a jogalkotó, mind az Alkotmánybíróság, ennek bővebb kifejtése azonban nem tárgya dolgozatomnak.⁶⁰ Itt annak rögzítése szükséges, hogy a jogi normákban, így az alkotmányokban megjelenő történelmi tények „jogerőre” emelése a róluk folyó tudományos és közéleti diskurzust egyaránt jelentős mértékben befolyásolhatja-korlátozhatja.

A narratíva elbeszélést jelent, és a magyar alkotmányozás körüli diskurzusban általában abban az egyszerű értelemben használták a „történelmi narratíva” kifejezést, hogy az alkotmány tartalmaz(zon) a magyar történelem eseményeire való, a nemzeti identitást és összetartozást kifejező hivatkozásokat.⁶¹

A történelmi hivatkozások megjelenítését, a narratíva fogalmát azonban ennél összetettebben szükséges megközelíteni. Egyrészt azért, mert az alkotmányok jogi norma-jellege – akkor is, ha korlátozott normativitással bíró preambulumban⁶² találjuk az utalásokat – sajátos funkciót teremt számukra, másrészt azért, mert a történelemtudományi módszertani felfogás szerint a narratív történelem minőségében más, mint hivatkozások, adatok sora. A narratív, elbeszélő történelem ismérvei⁶³ tetten érhetőek az Alaptörvényünkön, a látványos sokaságban megjelenő történelmi elemek számbavétele előtt szükséges ezek értelmezése, áttekintése.

Hayden White megfogalmazása szerint a történelmi valóság megjelenítésének egyik fajtája a narratíva, az elbeszélés. Ebben, szemben az annales vagy a krónika formáitól, „*az eseményeknek nem csupán kronológiai rendbe, hanem egy elbeszélésbe is illeszkedniük kell, vagyis úgy kell feltűnniük, hogy rendelkeznek egyfajta struktúrával, jelentéssel, melyet pusztán sorozatként nem birtokolnak.*”⁶⁴ Az elbeszélésnek van egy központi alanya (főhőse), van kezdete és vége. Az elbeszélésbe foglalt események nem csak egyszerűen megjelennek: sajátos szerepük van az elbeszélő szándéka szerint,

---

⁶⁰ A „történelmi jogok” körüli viták közül megemlíthető az állampárti és ügynökakták megismerése, a közszereplők múltjának feltárása, a totális diktatúrák bűneinek tagadásával kapcsolatos büntetőjogi szankciók kérdésköre.

⁶¹ Ld.: Kukorelli-Máthé: *i. m.* 11.

⁶² A preambulumban normatív jellegéhez ld.: Sulyok Márton – Trócsányi László: Preambulumban. In: Jakab: *Az Alkotmány kommentárja.* 90-91.; a Nemzeti Hitvallás sajátos műfajának elfogadható pozícionálását adja Horkay Hörcher: *i. m.* 288-290.

⁶³ A narratív történelem értelmezéséhez ld. White, Hayden: A narrativitás értéke a valóság megjelenítésében. In: *uő: A történelem terhe.* Osiris, Budapest, 1997. 103-142.

⁶⁴ *Uo.* 110.

létezik egy elv, amely alapján egyes tények felbukkannak, míg mások nem: a rögzített események morális jelentőséget kapnak. Az elbeszélés magyaráz, szubjektív – alanya motivált annak lejegyzésében. Idézve Hegelt, White megállapítja, hogy az elbeszélésnek szüksége van bizonyos autoritásra, ez pedig maga az állam, a társadalmi rend: „...a történeti tudat – az a fajta tudat, mely számára igényként jelentkezik a valóság történeti megjelenítése – csak a törvény, legalitás, legitimitáció iránti érdeklődés alapján tételezhető.”⁶⁵ A morálisan kerek történet tökéletességében ugyan kényelmetlenné válik, mégis, a narratíva autoritása a valóság autoritásából is ered. A valós események megjelenítése során azonban a „narrativitáshoz kapcsolt érték abból a vágyból fakad, hogy e valóságos események az élet olyan koherens, összetett, teljes és lezárt képét mutassák, mely csupán képzeletbeli lehet.”⁶⁶

Alaptörvényünk történeti elemei meglátásom szerint egyértelműen a magyar történelem megjelenítésének moralizáló, narratív képébe illeszkednek. Az elbeszélés alanya az alkotmányozás alanya, a magyar nemzet. Morális vezérfonala – mint látni fogjuk – a függetlenségért és önrendelkezésért vívott küzdelem. Konklúziója, hogy Magyarország „első egységes Alaptörvénye” a nemzet megújulásának záloga legyen, „szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”.⁶⁷

Az 1989-es alkotmányunk nem tartalmazott explicit történeti narratívát⁶⁸ – a 2011. évi alkotmány egyik markáns újdonsága, hogy ezt bátran alkalmazza a nemzeti identitás-építés eszközeként.

Ez a narratív értelmezési keret segítségül szolgál számunkra az Alaptörvény történeti elemeinek vizsgálatához. A narratíva önálló értelmezésére még nem vállalkozhatunk (jelen dolgozatban azért sem, mert a történeti elemek normativista értelmezését tűztem ki célul). Elfogadható azonban az a vélekedés, miszerint az alkotmányozó világosan új alkotmányos narratívát kívánt adni az 1989-ben kialakított alkotmányos rendszer elbeszéléséhez képest. A rendszerváltó alkotmányunkra, mint alaptörvényre nem csak jogszabályok és jogi szövegek épültek, hanem az arról és a társadalmi valóságról szóló nézeteket összefoglaló narratíva is. Ez *Fekete Balázs* szerint a „láthatatlan alkotmány” – és teszem hozzá: a jogállami forradalom⁶⁹ – elbeszélése volt, amelyhez képest az Alaptörvény és a

---

⁶⁵ Uo. 124.

⁶⁶ Uo. 141.

⁶⁷ Az Alaptörvény negyedik módosítása a „szerződés” szót a „szövetség” szóra cserélte. Valószínűleg a jogi terminus eltüntetése érdekében.

⁶⁸ Ld.: Sulyok-Trócsányi: *i. m.* 93., szerintük a történelmi narratíva teszi igazán ünnepélyessé a preambulomot, az 1989-es alkotmány viszont ezt mellőzve nem engedett teret „az állandóság, a fenntartás és a maradandóság érzetének”.

⁶⁹ Amint a *11/1992. (III. 5.) AB határozat* deklarálta: „Kérdés, hogy az elmúlt rendszerek alkotmányellenes intézkedéseire vonatkozó új jogszabályok alkotmányosságának megítélésénél figyelembe vehető-e a rendszerváltás sajátos történelmi helyzete. Az

Nemzeti Hitvallás egy „alternatív alkotmányjogi gondolkodást” kíván megalapítani.⁷⁰

Ez az új narratíva a szuverén magyar nemzet elbeszélése, de az Alaptörvény szövegezéséből fakadó, alább bemutatása kerülő viták miatt nehezen lesz alkotmányos patriotizmus⁷¹ alapja. Szimbolikájában nem is önmagát, hanem a nemzettudatot kívánja széles körben integráló tényezővé tenni. Az Alaptörvény elfogadásának módja – amely nem megkerülhető történelmi tény – miatt ugyanis nagy valószínűséggel a jelenlegi politikai többség közjogi konstrukciójához való viszony fogja a közjogi viták és az ellenzék identitásának alapját képezni a következő időszakban.⁷²

5. A történelmi narratíva elemei az Alaptörvényben

5.1. A velünk élő történelem

Az Alaptörvény nemzetfogalmának meghatározása és annak kifejtése során megállapíthattuk, hogy a magyar nemzet az Alaptörvény narratívája szerint történelmi képződmény, összetartozás-tudatunk lényege a közös múltunk. A közös múlt mintegy definíciós elemmé válik a közösség meghatározására, noha annak jelenlegi határait már bonyolultabb meghúzni. A magyar történelem eseményeire való hivatkozások különös jelentőséget kapnak, és koherens narratívát alkotnak. Ezek áttekintése során figyelemmel kell lennünk ezen narratíva elemeinek szimbolikus funkcióira és normatív következményeire. Dolgozatom V. és VI. pontjai ezen következmények közül is számba vesznek néhányat.

---

adott történelmi helyzetet a jogállam keretein belül és annak kiépítése érdekében figyelembe lehet venni. Nem lehet azonban a történelmi helyzetre és a jogállam megkövetelte igazságosságra hivatkozva a jogállam alapvető biztosítékait félretenni. ... Az Alkotmánybíróság nem hagyhatja figyelmen kívül a történelmet, hiszen saját magának is történelmi feladata van. Az Alkotmánybíróság a "jogállami forradalom" paradoxonának letéteményese: a jogállami Alkotmánnyal elkezdődött, és annak megvalósításában álló békés rendszerváltásban az Alkotmánybíróságnak saját hatáskörében feltétlenül biztosítania kell a jogalkotás összhangját az Alkotmánnyal.”

⁷⁰ Ld.: Fekete Balázs: Az Alaptörvény preambuluma szövegközi dimenzióiról. *Jogi Iránytű*, 2012/2., 23.

⁷¹ Habermas elméletére utal: „Az alaptörvény fő problémái nem oldhatók meg jogértelmezéssel” – Tóth Gábor Attila alkotmányjoggal Solyom Péter beszélget. *Fundamentum*, 2012/4., 75.

⁷² Történelmi párhuzamban a dualizmus közjogi berendezkedésének ellenzéki pozíciójával, ld.: Tölgyessy Péter: A magyar parlamentáris hagyomány íve és az újabb alkotmányozás. In: Jakab-Körösényi: *i. m.* 284-285.

a) Államalapító és függetlenségért küzdő őseink

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.

Büszkék vagyunk az országunk megmaradásáért, szabadságáért és függetlenségéért küzdő őseinkre. Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira.

Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit.

Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.” (Nemzeti Hitvallás)

A „világraszóló magyarok” tetteinek sorolása két gondolatot ébreszthet: egyrészt, hogy a függetlenségi harc a magyar történelem és nemzeti identitás különös ismertetőjele. Másrészt, hogy a kereszténység, amely ugyan univerzális érték-tételezés, segítségére volt a nemzetnek a megmaradásban és függetlenségi törekvéseiben. A Nemzeti Hitvallás „függetlenségi nyilatkozat” jellege valóban süt a szövegből, ezt alátámasztja a magyar történelmi tapasztalat, nemcsak a közép- és újkorból, de a 20. századból is.⁷³ Ezt támogatja az is, hogy az alkotmányozó az alkotmányosságot a megszállások idején felfüggesztettnek tekinti. A függetlenségi retorika azonban az európai integrációban való közreműködésünk fényében értelmezendő.

A kereszténység nemzetmegtartó erejére utalás – noha például Szent István államalapításához kapcsolódóan történelmi tényekkel kézenfekvően alátámasztható – világnézeti vitákat váltott ki. A kereszténység mint történelmi tapasztalat meglátásom szerint a történeti narratíva részévé tehető, ám a függetlenségért vívott harccal szemben a politikai közösség integrációjára már kevésbé alkalmas. Akkor is így van ez, ha egyúttal „tiszteljük országunk különböző vallási hagyományait.”

b) Részekre szakadt nemzet

„Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharáiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.” (Nemzeti Hitvallás)

A Nemzeti Hitvallás tényként rögzíti, hogy a magyar nemzet a 20. században részekre szakadt. Az államcélként felfogható ígéret a szellemi és lelki egység megőrzésére jelen helyen kevésbé világos tartalommal bír, minden bizonnyal

---

⁷³ A függetlenségi gondolatnak 2010-ben „szabadságharcként” való feléledéséhez ld. Tölgyessy: i. m. 280. skk.

a politikai határokon túl létező magyar kultúra és identitás megőrzésének célját takarja. A célkitűzés az újrafogalmazott felelősségi klauzulában [a D) cikkben] válik érthetőbbé, amely szerint Magyarország a határain kívül élő magyarok közösségeinek fennmaradását és fejlődését, magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint egymással és Magyarországgal való együttműködésüket támogatja.

Ezek a szöveghelyek a kulturális nemzetfogalomhoz kapcsolódnak, és sem a határrevízióra, sem a politikai közösség jogi kötelekeinek létrehozására nem utalnak. Az más kérdés, hogy közjogi kötelekek is létesültek az elszakad nemzetrészek tagjai és az anyaország között: a már említett állampolgárság és választójog. Az itt idézett, szellemi és lelki egységre utaló értéktételezésekből azonban biztosan nem következnek kényszerítően ez utóbbi politikai döntések, és jogalapként is csak távolról hívhatóak fel.

A nemzet határon belüli megosztottsága nem 20. századi „eredmény”, így ezt a dimenziót nem vonnám be az értelmezésbe.⁷⁴ A közösség megosztottságával ugyan szembe lehetne állítani a szellemi és lelki (és nem pedig a világnézeti vagy politikai vélemény-) egység megteremtését, erre némileg utalhat az Alaptörvény végén elhelyezett idézet: „*Legyen béke, szabadság, egyetértés.*”

c) Történeti alkotmányunk és a Szent Korona

„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.” (Nemzeti Hitvallás)

„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.” (Alapvetés, R. cikk)

A történetész gondolkodás iránt (is) elkötelezett alkotmányjogászok alaposan körüljárták a történeti alkotmányunk leírását, aktualizálhatóságának kérdéskörét.⁷⁵ Noha hasonló gondolati alapokon a kísértés számomra is erős, a történeti alkotmány meghatározására, részletes ismertetésére nem

---

⁷⁴ A megosztottság az alkotmányjog-tudomány részéről egy Alaptörvény-kommentár címében is megjelent, erről ld.: Tóth Gábor Attila (szerk.): *Constitution for a Disunited Nation*. CEU Press, Budapest, 2012.

⁷⁵ Hadd utaljak itt csak a következő munkákra: Sente Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 2011/3., és Rixer Ádám: *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. KRE ÁJK, Budapest, 2012.

vállalkozom; pedig az R) cikk nyomán, az értelmezési módszerek közé emelésével, immár nem pusztán jogtörténeti vagy szimbolikus kérdésről van szó. („Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”)

A Nemzeti Hitvallás idézett kijelentését annyiban tudjuk a nemzeti identitás történeti elemei közé emelni, amennyiben – hitelesen – a történeti alkotmányt és a Szent Koronát mint állami létünk történelmi bizonyítékát említi. Azzal együtt, hogy a Szent Korona tana megannyi, nem feltétlenül koherens alkotmányos és politikai tétel foglalata, a Szent Koronától nehezen igyekeznénk szimbólum-jellegét elvitatni, hiszen a rendszerváltás óta része állami címerünknek.⁷⁶

A Szent Korona-tan mint köztársaság-ellenes és a történeti Magyarország területével kapcsolatos nemzetegyesítő ideológia nyilvánvaló anakronizmus, további normatív jogalapját hiába is keressük, magát a tant az Alaptörvény nem is említi. Nem tekinthetünk el azonban attól, hogy ezen ideológiai mező markánsan tematizálta az Alaptörvény körüli politikai vitákat. Ebből a szempontból a Szent Korona integratív jellege némileg meggyengült – akkor is, ha a rendszerváltás után egyes alkotmánykoncepciókban különösebb probléma nélkül képes volt megjelenni.⁷⁷

A történeti alkotmány normatív értelmezését nem kerülhetjük meg, mivel az Alaptörvény értelmezése során az Alkotmánybíróság (is) kénytelen lesz tekintettel lenni annak „vívmányaira”. Eddig az AB mindössze egyszer tért ki (többségi) határozatának indokolásában a történeti alkotmány vívmányai között fellelhető értelmezési segédletekre, a bírók nyugdíjazásával kapcsolatos 33/2012. (VII. 17.) AB határozatban:

[75] A magyar történeti alkotmány konszolidált értelmezésének minimumához tartozik annak elfogadása, hogy a XIX. században végbement polgári átalakulást konstituáló törvények a történeti alkotmány részét képezik. E törvények teremtették meg – nem jelentéktelen előzmények után – azt a szilárd jogintézményi alapot, amelyre a modern jogállam épül. Amikor tehát az Alaptörvény mintegy ablakot nyit közjogunk történeti dimenziójára, ráirányítja a

---

⁷⁶ Itt jegyzem meg, hogy a nemzeti jelképek megsértése című büntetőjogi tényállás a korábbtól eltérően az új Büntető Törvénykönyvben a zászló, a címer és a Himnusz mellett önálló jelképként védi már a Szent Koronát is, ld.: 2012. évi C. törvény 334. §. Bővebb elemzését ld. a VI. pont alatt.

⁷⁷ Ld.: Smuk: *i. m.* 151., ld. továbbá a jóval bővebb történelmi utalásokkal és értékelésekkel dúsított Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény szövegét és parlamenti vitáját: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_irom.irom_adat?p_ckl=36&p_izon=1816 (letöltés: 2013. 05.01.)

figyelmet azokra az intézménytörténeti előzményekre, amelyek nélkül mai közjogi viszonyaink és általában jogi kultúránk gyökér nélküliek lennének. Az Alkotmánybíróság felelőssége ebben az új helyzetben rendkívüli, mondhatni történelmi: a konkrét ügyek vizsgálatakor kötelezően be kell emelnie kritikai horizontjába a jogi intézménytörténet releváns forrásait.

Érdekes, hogy ugyan az AB kreatívan megtalálta ebben az esetben a történeti alkotmány vívmányainak felhívhatóságát, más esetben nem használta, de még a mellőzésének indokát sem adta.⁷⁸ Esetünkben törvényeket emelt ki jogtörténetünkől, és azoknak a polgári jogfejlődés menetére kiható lényegét is megfogalmazta. Hozzáfűzött ugyanakkor két olyan AB döntést is, amely a rendszerváltás után, az új Alaptörvény születése előtt született:

... Kitetszik e törvényből is az a jogalkotói alázat, amely a bírói hivatal viselői, 1869 óta immár egy önálló „álladalmi” státusz betöltői iránt megnyilvánult. Ez a törvényhozói attitűd is biztosan történelmi alkotmányunk vívmányaként értékelhető. [80] A bírói függetlenség elve, ennek elemeivel együtt, minden kétséget kizáróan vívmány. Az Alkotmánybíróság ezért megállapítja, hogy a bírói függetlenség és az ebből eredő elmozdíthatatlanság elve nemcsak az Alaptörvény tételes szabálya, hanem a történeti alkotmány vívmányai közé is tartozik. Így olyan értelmezési alapelv az Alaptörvény előírása alapján, amely mindenkire kötelező, és amelyet az Alaptörvény más szabályai lehetséges tartalmának feltárásakor alkalmazni kell. [81] Az Alkotmánybíróság [21/2010. (II. 25.) AB határozat, 1/2008. (I. 11.) AB határozat] az elmozdíthatatlanság követelményét eddig is a bírói függetlenség részének tekintette.

Ez alapján elfogadható módszernek tekintem, hogy a jogalkalmazó ne egyszerűen már hatályon kívüli jogszabályok rendelkezéseit, hanem a modern jogállam kifejlődése irányába mutató lényeges tendenciákat és kvázi *ratio decidendi*-ket kutassa fel és használja értelmezési eszközként. A történeti alkotmány vívmányai így egyszerűen a magyar alkotmánytörténet vívmányait, pozitív eredményeit jelentik, s ezzel gond nélkül applikálhatóvá válik az 1990-2011 közötti AB gyakorlat is.⁷⁹

---

⁷⁸ „Magánjogunk történeti fejlődésére” utal röviden még: 43/2012. (XII. 20.) AB határozat; említi, de nem használja a történeti alkotmány vívmányaira utaló rendelkezést a 45/2012. (XII. 29.) AB határozat.

⁷⁹ Ezzel elutasítható az olyan nyilvánvalóan abszurd értelmezési kísérlet, amely szerint például a két világháború közötti zsidótörvények is a történeti alkotmány tekintetbe vehető vívmányai lennének. *Halmi Gábor* felvetését ld. <http://inforadio.hu/hir/belfold/hir-427184>

d) Idegen megszállások, önkényuralmi rendszerek

Nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését. Tagadjuk a magyar nemzet és polgárai ellen a nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák uralma alatt elkövetett embertelen bűnök elévülését. Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.

Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodiktól, az első szabadon választott népképviselőlet megalakulásától számítjuk. [Nemzeti Hitvallás]

... a kommunisták uralma alatt elkövetett bűnök és azok elkövetői megnevezése, elítélése és ... a kommunista rendszer vezetői felelősségének hangsúlyossá tétele; ... a demokrácia és a diktatúra, ... a jó és a rossz közötti világos különbségtétel nélkül nem teremthető szilárd alapzat az alkotmányos rend biztonságos működéséhez... [Átmeneti Rendelkezések]

Az 1990-ben lezajlott első szabad választások révén a nemzet akaratából létrehozott, a jog uralmán alapuló állami berendezkedés és a megelőző kommunista diktatúra összeegyeztethetetlenek. [U) CIKK]

Az Alaptörvény történeti narratívája szerint az idegen megszállások alatt (ezek közül nevesítve: 1944. március 19-től 1990. május 2-ig) megszakadt az alkotmányosság és az állami önrendelkezés. Ezen időszak alatt elkövetett nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák „embertelen” bűnei nem évülnek el. Az Alaptörvény keletkezésének történeti dokumentumaihoz sorolható Átmeneti Rendelkezések pedig kinyilatkoztatta, hogy az MSZMP és jogelődjei, de jogutódja, az MSZP is felelős a kommunista rendszer bűneiért (gyilkosságokért, az 1956-os forradalom leveréséért, „az európai civilizáció hagyományos értékeinek módszeres pusztításáért, a nemzeti önazonosság aláásásáért”, stb.). Az Átmeneti rendelkezések megsemmisítése⁸⁰ után az Alaptörvény negyedik módosítása az U) cikkben foglalta össze ugyanezen szimbolikus rendelkezéseket.

(letöltés: 2012.12.08.) Jakab szerint egyébként a történeti alkotmány vívmányainak felhívása jogi tautológia, teljesen mindegy mit takar, mert a történeti alkotmányból úgyis csak az tekinthető vívmánynak, amit az alkotmányosság fejlődése miatt amúgy is figyelembe kellett volna venni. Ld.: Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 184-185.

⁸⁰ Az Alkotmánybíróság az Átmeneti Rendelkezések több pontját, köztük az itt hivatkozottakat is megsemmisítette (45/2012. (XII. 29) AB határozat), mert szerinte a jogalkotó ezen „nem átmenetinek” minősülő rendelkezések megalkotásával túllépte az

Az Alaptörvény történelemszemléletének ezen részével kapcsolatban kevésnek tartom azt, hogy abban az alkotmányozónak a szabadság és elnyomás közötti világos különbségtétele jelenik meg, amely a dokumentumot a jogtípráshoz képest pozicionálja.⁸¹ Az önrendelkezés felfüggesztésével kapcsolatban könnyen felmerülhet, hogy ha az állam nem önmaga cselekedett az ordas diktatúrák időszakában, akkor ki is cselekedett? (A kormányzó például pozíciójában maradt 1944. március 19. után is.) A nyilas és kommunista rezsimek időszakának kategorikus minősítése önfelmentésnek⁸² is tűnhet, de legalábbis olyan deklaráció, amelynek történelemtudományi megalapozottsága sem nyilvánvaló – s mint ilyen, politikai nyilatkozat. Lám, a politika számára valóban napi relevanciája lehet a történelemnek, ezzel pedig az alkotmányunk integratív funkcióját lerontja.

Még ha általában a totalitárius rezsimek elítélésével nagyon széles platformot képezhetnénk is, a közösségképző történelmi narratíva világosan kárt szenvedett, amikor az Alaptörvény Átmeneti rendelkezéseinek „felvezetésében” világosan felelősnek kiáltottak ki egy jelenlegi parlamenti pártot az előző rezsím gyilkosságaiért és értékromlásáért. Az U) cikk (1) bekezdésének utolsó mondata, miszerint a „demokratikus átmenet során a Magyar Szocialista Munkáspárt jogutódjaként jogi elismerést nyert politikai szervezetek a törvénytelenül felhalmozott vagyon örököséiként is osztoznak elődjeik felelősségében” – ugyanarra a pártra utal, a Magyar Szocialista Pártra.

Az itt leírt problémakör több normatív alkalmazási irányát is megtaláltuk: a kommunizmus idején elkövetett, de politikai okokból nem üldözött bűncselekmények elévülésének újraindításával, a kommunista vezetők nyugdíjának megvonásával.⁸³ Ezen rendelkezések formai

---

Alaptörvényben kapott felhatalmazás kereteit. Ezek a pontok azonban jól szemléltetik az alkotmányozó többséggel rendelkező politikai oldal történelemszemléletét, így idézésüket szükségesnek tartom.

⁸¹ Ennek pedig ezzel elvi és nem „jogtechnikai” jelentősége volna: Horkay Hörcher: *i. m.* 308. Az alkotmányozó jelezte a Velencei Bizottság felé, hogy a '49-es alkotmány érvénytelensége „természetesen” csak politikai nyilatkozatként értelmezhető: CDL-AD(2011)016, par. 37.

⁸² Az önfelmentés és önmarcangolás egyaránt mellőzendő Jakab András szerint az Alaptörvényből, ld.: Jakab: *Az új Alaptörvény keletkezése...*, 182., míg mások szerint a Nemzeti Hitvallás irodalmi-szellemi nagyságát jelezte volna egy „szekuláris gyónás”: Horkay Hörcher: *i. m.* 303-305. Megemlíthető, hogy 2010-ben hatalomra került történelmi narratívában feltűnik a nemzet felelőssége is. A nemzeti összetartozásért ugyanis „a trianoni békediktátum okozta nemzeti tragédiára mindörökké emlékezve, más nemzetek tagjaiban okkal sérelmeket keltő hibáinkat is számon tartva, s ezekből okulva” kell cselekednünk (2010. évi XLV. törvény, 4.§).

⁸³ Átmeneti Rendelkezések 2. cikk, majd U) cikk (5)-(6) bekezdések; és az ún. *lex Biszku*: a 2011. évi CCX. törvény az emberiség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és

alkotmányellenessége megállapításra került, ám tartalmilag is vitathatóak. Az Alaptörvény történelemszemlélete legalábbis számomra nem tűnik erősebbnek a jogállami klauzulánál, amint azt az AB az Zétényi-Takács-féle törvény kapcsán – az 1989-es alkotmány és rendszerváltás történeti narratívájához is hozzájárulva – kibontotta.⁸⁴ Ennek az alkotmánybíróági álláspontnak a felülvizsgálata lehetséges volna, ha mind az 1989-90-es rendszerváltás, mind a 2010-es választások (újra)értelmezését elérhette volna az alkotmányozó 2011-ben. A forradalmi jogkeletkezés több eleme feltűnt ugyan 2011-12-ben (az AB előtt folyamatban levő ügyek megszűnése, stb.), ám az szerintem nem valósult meg: az AB jogfolytonosságra építő rendszerváltás koncepcióját nem írta felül az Alaptörvény.⁸⁵

Az önkényuralmi rendszerekhez való viszonyulás sajátos példájával szolgál a „holokauszttagadás” büntető törvénykönyvi tényállása. Az önkényuralmi rendszerek bűneiből éppúgy tanulunk kell, mint a nemzet jeles vagy problémás történelmi „érdemeiből”. Az Alaptörvény ebben a körben csak a kommunista rendszer történelmének feltárásáról rendelkezik, a náci, vagy más diktatórikus rendszerek (egyáltalán: bármely történelmi tevékenységről) nem. Az U) cikk (3) bekezdése szerint:

„A kommunista diktatúrával kapcsolatos emlékezet állami megőrzése érdekében Nemzeti Emlékezet Bizottsága működik. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága feltárja a kommunista diktatúra hatalmi működését, a kommunista hatalmat birtokló személyek és szervezetek szerepét, és tevékenysége eredményeit átfogó jelentésben, valamint további dokumentumokban közlésezi.”⁸⁶

e) Nemzeti ünnepeink

A nemzet ünnepei különös jelentőségű szimbólumok, mert egyrészt a történeti narratívát jelenítik meg kellő tömörséggel az Alaptörvényben, másrészt évről évre az ünnepek során lehetőséget teremtenek a közösség hozzájuk való viszonyulásának újraértelmezésére. Ez a kommunikációs mező sokszor a „már ünnepelni sem tudunk” frusztrációját is kiváltja ugyan, ám

---

elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről.

⁸⁴ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

⁸⁵ Az Alkotmány és az Alaptörvény közötti folytonosság elvét fektette le a 22/2012. (V. 11.) AB határozat, amely szerint, ha az Alaptörvény egy jogintézményt azonos szövegezéssel szabályoz, mint az Alkotmány, akkor az arról szóló AB gyakorlat továbbra is irányadó (természetesen nem mechanikusan, a szövegösszefüggéseknek, stb. megfelelően).

⁸⁶ Megjegyzem, hogy Nemzeti Emlékezet Bizottsága, amely az ügyökütyvek feltárására is hivatott lett volna, és már az Átmeneti rendelkezések is felállítani rendelte, a mai napig nem jött létre.

éppen ezért jelzi maguknak a nemzeti ünnepeknek a politikai elit teljesítményétől független értékét.

A nemzeti ünnepek köre tartós, március 15., augusztus 20. és október 23. stabil helyet foglalnak el a magyar társadalom közös tudatában, mint az 1848-49-re, az államalapításra és az 1956-ra való emlékezet alkalmi. Látható, hogy október 23. ezután csak mellékesen ad alkalmat a harmadik Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltására való megemlékezésre, hiszen ez a dátum nem esik a „nemzeti önrendelkezés” időszakára, míg 1956-ról kijelenti a Nemzeti Hitvallás, hogy „mai szabadságunk az 1956-os forradalmunkból sarjadt ki.”

5.2. Történelem és legitimáció

Az Alaptörvényünk a nemzetállamok keletkezésének történelmi narratíváját és fogalomrendszerét használja. Ebben az értelemben az új Alaptörvényünk nem egyszerűen „historizáló” dokumentum. Az elbeszélés, amit nyújt, egy független és öntudatos nemzet életrajza. A nemzeti önrendelkezés történelmi időszakokban korlátozott lehetett, ám a magyar állam fennmaradása tény, ennek összetett szimbolikájával és vitáival együtt. Az alkotmány integratív és legitimációs funkcióival és azok hiányaival, nehézségeivel együtt.

Az Alaptörvény történelmi elbeszélése a közéleti, és talán a tudományos diskurzus szimbolikus mezejében a magyar történelem kivonata. A történelem ugyan a mában él tovább, azonban a történelmi narratíva normatív, jogalkalmazás számára kézzelfogható jelentősége mégsem ebben áll. Az Alaptörvény egy új kezdetet is hirdetett, csupán létével is: eddigi alkotmányosságunkhoz képest újat, mást kívánt adni. Ez egyelőre még csak egy új kezdet nehézségeire mutat rá: a rendszerváltás óta eltelt időszak alkotmányos gondolkodása minőségileg meghaladható-e? Az új Alaptörvénye épülő új alkotmányos narratíva kialakulására még várni kell. A közjogi gondolkodás tradicionális elemei nem cserélődnek le, mert nem cserélhető le az a – nem 20 éves, hanem – évszázados európai jogállami tradíció, amelyen nevelkedtünk. Alaptörvényünk csak ezen a biztos bázison lehet egy új alkotmányos filozófia hírnöke, legitim szerződés múlt, jelen és jövő között.

6. Esettanulmány: vélemény szabadság versus történelmi tapasztalat

6.1. Köznyugalom, történelmi tapasztalat, emberi méltóság

A közép-európai valóságot nem lehet értelmezni a huszadik század történelmi eseményeinek figyelmen kívül hagyásával. Ez akkor is kényszerítő igazság, ha az európai alapjogi standardok érvényesüléséről beszélünk. Mind a politikai rendszerek, mind az alkotmányos értékek az európai közös hagyományok és modellek alapján, de a közép-európai történelmi tapasztalat prizmáján keresztül vizsgálhatóak. A történelem sajátossága azonban, hogy eseményei egyre távolabb kerülnek, így az idő múlása relativizál egyes kényes kérdéseket. Ez elsősorban a történelmet saját bőrükön tapasztalt személyekhez, a velünk élő generációk élményekhez köthető.

A történelem számunkra az alkotmányjogi érveléshez két irányból használható, a diktatórikus rendszerek kárvallottjai emberi méltóságának, valamint a diktatórikus rendszerekkel szembeni felmutatható demokratikus alkotmányos értékek védelméhez. Az Alaptörvény az önkényuralmi rendszerekkel szembeni önmeghatározást a Nemzeti Hitvallásban végzi el, markáns módon elhatárolva az alkotmányos és diktatórikus időszakát a magyar történelemnek (más kérdés ezen szövegrészek és történelmi hivatkozások „emészthetősége”). Az új U) cikk további terjedelmes ráolvasással él a kommunista rendszer állampártjával és „hatalombirtokosaival” szemben. Ez az új szöveggörnyezet az Alkotmányhoz képest mindenképpen kifejezésre juttatja, hogy a jelenlegi alkotmányos értékrend tagadását jelenti az önkényuralmi rendszerek népszerűsítése vagy ideológiájuk hangoztatása.⁸⁷ Az új „díszletben” három Btk-beli tényállást – azok változásait – elemzünk a szólásszabadsághoz való viszonyuk fényében.

a) A közösség elleni uszítás (új Btk. 332.§)

A tényállás ugyan új cím alatt, de alapvetően átveszi a Btk. 269.§ viharvert szövegét, a közösség elleni izgatás első, az AB által alkotmányosnak talált fordulatát. Az elkövetési magatartás (uszítás) és a védett jogi tárgy (az alkotmányos berendezkedésen alapuló köznyugalom) azonos, ám a tényállásban szereplő közvetlen tárgyak köre példálózó kiegészítéssel bővül. Az uszítást a lakosság egyes csoportjai ellen eddig is el lehetett követni, ám a jogalkotó szükségesnek találta kiegészíteni ezt azzal, hogy nevesít néhány

---

⁸⁷ Az önkényuralmi szimbólumok Btk-ban rögzített tilalmán kívül ld. még az „egyes törvényeknek a XX. századi önkényuralmi rendszerekhez köthető elnevezések tilalmával összefüggő módosításáról” szóló 2012. évi CLXVII. törvényt.

„védett” csoportképző szempontot, így a fogyatékoságot, nemi identitást és szexuális irányultságot. Ez gesztusként értékelhető az adott csoportok szempontjából, de valójában nem bővíti a büntethető magatartások körét, nem módosítja a véleményszabadság határait, és nem bővíti a gyűlöletbeszéd elleni küzdelem eszköztárát sem.

Érdekes és az emberi méltóságból fentebb levezetett önrendelkezési jog alapján elfogadhatatlan megjegyzés olvasható az új Btk. különös részéről szóló tankönyvben. Eszerint a tényállás által megjelölt „csoportok közös ismérve, hogy a hozzájuk tartozás általában független az egyén választásától, mert azt a születés határozza meg. Ez többnyire a vallási csoportra is igaz.”⁸⁸ Abból a szempontból lehet érdekes számunkra a megjegyzés, amennyiben a pontos fogalmakat kereső büntetőjogászai gondolkodásra világít rá. Valójában nem is a csoporthoz tartozás a kérdés itt, hanem az, hogy a csoport objektíven létezik-e, fiktív csoportok (pl. Jedi lovagok) elleni uszítás társadalomra veszélyessége nyilvánvalóan csekély, ha nincs olyan személy, akit tagjának tekinthetünk. Ha azonban önrendelkezése alapján valaki „bejelentkezik”, a csoportja ellen való uszítás megállapítható.⁸⁹

b) A nemzeti szocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (új Btk. 333.§)

A tényállás szerint aki nagy nyilvánosság előtt a nemzeti szocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népirtás vagy más, emberiesség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, jelentéktelen színben tünteti fel, vagy azokat igazolni törekszik, büntettet követ el. A „holokauszttagadás” 2010-ben került bele a Btk-ba, előbb csak a nemzeti szocialista rendszerekkel kapcsolatban, amelyet az „egyenlő elbírálás” végett már 2010 nyarán kiigazított a jelenlegi kormánytöbbség a kommunista rendszerek bűneivel.⁹⁰ A szólásszabadsággal kapcsolatos megítéléséhez az AB alaphatározatát (30/1992. (V.26.) Abh.) kell felidézni, amelyben – később több alkalommal idézett, szinte dogmává vált alaptételként – megfogalmazza, hogy „a szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és

⁸⁸ Ld.: Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: *Büntetőjog 2. Különös rész: A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-Orac, Budapest, 2012. 508.

⁸⁹ Ugyancsak nem helytálló egy másik tankönyv megállapítása, hogy a lakosság egyes csoportjai tényállási elem nem jelent bármely társadalmi csoportot, mert a védett jogi tárgyval való összevetés nyomán nem védett csoport, amely az alkotmányos értékeket tagadja (pl. a fasiszta szervezetek). Ld. Horváth-Kereszty-Maráz-Nagy-Vida: *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest, 1999. 483. Minden embernek joga van ugyanis az emberi méltósághoz, másrészt ha velük szemben lehetne uszítani, az zavargásokhoz vezetne, ami kifejezetten sértené a köznyugalmat.

⁹⁰ 2010. évi XXXVI. tv., majd a 2010. évi LVI. tv. A tényállást korigálta a 2013. évi XLVIII. törvény, amely a „nemzeti szocialista” kifejezést nemzetiszocialistára változtatta.

igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Egyedül ez felel meg annak az ideológiai semlegességnek, amelyet az Alkotmánynak az 1990. évi XL. törvénnyel való módosítása azzal fejezett ki, hogy törölte az Alkotmány 2. §-ából az 1989 októberében – éppen a pluralizmus példájaként – szerepeltetett fő eszmei irányzatokat is. A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül.” A tartalomsemleges védelem azonban több esetben is kivételek által gyengítetté vált, ilyen esetek voltak az alább elemzésre kerülő önkényuralmi szimbólumokkal kapcsolatos tilalom, valamint a nemzeti jelképeket védő tényállás. Ezen esetekben az AB „messziről” hozta a védendő értékeket: az alkotmányban rögzített értékek, a történelmi tapasztalatok, egyes csoportok-közösségek méltósága. Míg azonban az uszítás esetében világos kritériumot követelt meg a köznyugalom sérelméhez, a közvetlen és nyilvánvaló veszélyt (ez a joggyakorlatban a tettek sarkalló érzelmi indíttatású gyűlölködés), addig jelen esetben tételesen nem kimutatott sem a köznyugalomra való közvetlen veszély, sem egyes személyek vagy csoportok emberi méltóságának valós sérelme (vagy annak közvetlen veszélye).

Természetesen nem hagyható figyelmen kívül, hogy az önkényuralmi rendszerek bűneinek tagadása szélsőséges politikai irányzatok megnyilvánulásában fordul elő, amelyek az alkotmányos rendet, az azon alapuló köznyugalom veszélyeztetik. Ezen ideológiák terjesztése az immár korántsem értéksemleges Alaptörvény fentebb leírt alapértékeit tagadja meg, ilyen értelemben a tényállás alkotmányos megalapozottsága már elfogadhatóbbnak látszik.

A holokauszt-tagadást Európa több országában büntetik,⁹¹ és megemlíthető, hogy e tényállás becikkelyezését kifejezetten elvárta a rasszizmus elleni 2008/913/IB. számú európai uniós kerethatározat. A kerethatározat azonban tükrözi a tényállás körüli alkotmányos bizonytalanságot is.⁹² Az 1. cikk (1) bekezdés c. pontja ugyanis bizonyos konkrétan meghatározott népiptások tagadásából indul ki, amelyet úgy kell

---

⁹¹ Ezt támogatta a *Faurisson vs. Franciaország* ügyben az Emberi Jogi Bizottság is, amely kimondta, hogy az áldozatok kegyeleti jogát sérti a holokauszt-tagadás, ld.: Weller Mónika: A Vajnai ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására. *Acta Humana*, 2008/3., 92-93., illetve Koltay András: *A szólásszabadság alapvonalai*. Századvég, Budapest, 2009. 591-593.

⁹² A holokauszt-tagadás büntethetőségével kapcsolatos kételyek áttekintéséhez ld.: Koltay: *i. m.* 574-595. Ilyen felmerülő probléma, hogy a tudomány(os viták) szabadságát korlátozza a tényállás alapján létrehozott tabu. Ugyanakkor feltűnő, hogy a büntetőjogi irodalom szerint a tényállás védett jogtárgya „a diktatórikus rendszerek valóságos működésének megismeréséhez fűződő társadalmi érdek”, s nem pedig a köznyugalom. Ld.: Belovics-Molnár-Sinku: *i. m.* 510.

megvalósítani a büntetendőséghez, hogy az „faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen” irányuljon, és egyúttal „az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra” legyen alkalmas.⁹³ Ezen körülírás pontosabban határozza meg a köznyugalom sérelmét, ellenben a Btk. 333.§-a ilyen körülményeket nem foglal magában, ezért az elkövetési magatartást egyenesen a köznyugalom megsértésére alkalmasnak minősíti.

A tényállás alkotmányosságát eddig kétszer tette próbára a Társaság a Szabadságjogokért az Alkotmánybíróságon, amely mindkétszer – formai szempontok miatt – elutasította az indítványokat.⁹⁴ Az indítványból itt kiemelhető⁹⁵ a történelmi múlt megismerésére és a tudomány szabadságára vonatkozó érvelés, amelyet magam is osztok:

„a jog, különös tekintettel a büntetőjog, nem alkalmas eszköz a történelmi események megítélésének alakítására. A totalitárius rendszerek bűneinek 'jelentéktelen színben feltüntetése' a történettudományt művelők körében öncenzúrához vezet. Így az Alkotmányban biztosított tudományos élet szabadságát és a tanítás szabadságát aránytalanul korlátozza az új tényállás. A normaszöveg alkalmazása oda vezethet, hogy a büntető bíróságoknak tudományos kérdésekben kell állást foglalniuk. Annak megítélése, hogy egy totalitárius rendszer bűneit jelentéktelen színben tünteti-e fel egy történelmi mű, ahhoz a történettudomány álláspontját kell ismernie és mércéül alkalmaznia a bíróságnak. Ez pedig az Alkotmányunk 70/G. § (2) bekezdésével teljesen ellentétes: tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak. A történészeket is megosztó, vitatott kérdés, hogy a XX. század legsúlyosabb tragédiáit egymáshoz viszonyítva hogyan lehet megítélni. A holokausztot sokan annak egyediségében, a magyar zsidóság szisztematikus és félelmetesen eredményes kiirtása miatt a hazánkban szám szerint kevesebb áldozattal járó kommunista diktatúra tombolásaihoz képest kiemelik. Mások a kommunista diktatúrák összességének hosszabb idejét, nagyobb térbeli és időbeli kiterjedtségét hangsúlyozzák. Itt vissza kell utalnunk a normavilágosságnál írtakra: azzal, hogy nem meghatározható mely történelmi korszakokra vonatkozik a tényállás, azzal a történelem során bármikor létező nemzetiszocialista és kommunista rendszerekre vonatkozik. A Btk. 269/C. § jelentéktelen színben feltüntetés fordulata alkalmas lehet arra, hogy

---

⁹³ Így viszont a közösség elleni uszítás magában foglalja ezt a tényállást, ld. Smuk Péter: Az Európai Tanács rasszizmus elleni kerethatározatával kapcsolatos alkotmányos és jogalkalmazói problémák. *Rendészeti Szemle*, 2009/12., 10-11.

⁹⁴ 574/B/2010. AB végzés és 3066/2012. (VII. 26.) AB végzés.

⁹⁵ A TASZ által kezdeményezett utólagos normakontroll indítvány, 8. Ld. http://tasz.hu/files/tasz/imce/TASZ_inditvany_Btk_269c.pdf (2013.05.12).

tudományos vitákba beleszólást engedjen az állam büntetőhatalmának. A Btk. 269/C. § ellentétben a 14/2000. (V. 12.) AB határozatban alkotmányosnak ítélte, önkényuralmi rendszerek szimbólumait tiltó tényállással, nem tesz kivételt a tudomány, művészet és az oktatás szabadságának biztosítása érdekében. Így nyitva marad annak lehetősége, hogy az egyetemi oktatót felelősségre vonják az ott elhangzott tudományos álláspontjáért.”⁹⁶

c) Önkényuralmi jelképek használata (új Btk. 335.§)

Az önkényuralmi jelképek használatát tiltó büntető tényállás 2000-ben alkotmányosnak találtatott, rendes bíróságok azonban nem alkalmazták egységesen, különösen a strasbourgi bíróság (Emberi Jogok Európai Bírósága) *Vajnai-ügyben* hozott döntése után, illetve a társadalomra veszélyesség tekintetében.

A 14/2000. (V.12.) AB határozatában az Alkotmánybíróság úgy találta, hogy a véleményszabadsága korlátozható, ha az „a demokratikus társadalomban szükséges” (az Emberi Jogok Európai Egyezményére hivatkozával). Ennek a szükségességnek a mérlegelése során tekintettel volt az alkotmányba foglalt értékekre (demokrácia, jogállam, mindenki egyenlő méltósága) és az adott történelmi helyzetre. „A szóban lévő jelképeknek minden korlátozás nélküli, nyilvános, szabad használata a jelen történelmi helyzetben az emberi személy méltóságát tisztelő, ezért a gyűlölet és agresszió eszméit elítélő, a demokrácia értékei mellett elkövetett minden személyt súlyosan sért, és különösen sérti a nácizmus és a kommunizmus üldözötteit. Magyarországon elevenen él a köztudatban és az üldözéseket túlélők közösségeiben a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét eszme emléke és a jelképek használata mellett elkövetett minden bűn; ezek nem merültek feledésbe. Közöttünk élnek a súlyos sérelmet szenvedett személyek és hozzátartozóik. A jelképek használata felidézi a még közeli múltat az akkori fenyegetésekkel, az embertelen szenvedéseket, deportálásokat és halált hozó ideológiákat.”

---

⁹⁶ A TASZ szakértői utalnak nemzetközi esetekre is: „a *Karsai v. Hungary* (no. 5380/07, §35, 2010) ügyben az EJEB rámutatott a történelmi viták védettségének fontosságára. Az ügy a két világháború közötti korszakban Teleki Pál megítélése volt. „A Bíróság továbbá megjegyzi, hogy a kérelmező – aki történészként számos tanulmányt publikált a holokausztról – egy olyan vita során írta a kifogásolt cikket, amely egy totalitárius történelmi epizódokkal rendelkező ország saját múltjának feldolgozásával kapcsolatos szándékairól szólt. A vita így a legnagyobb mértékben közérdekű volt (cf. *Feldek v. Slovakia*, no. 29032/95, ECHR 2001-VIII; *Azevedo v. Portugal*, no. 20620/04, §§ 26 - 34, 27 March 2008; *Riolo v. Italy*, no. 42211/07, §§ 63 - 73, 17 July 2008)”. A TASZ által kezdeményezett utólagos normakontroll indítvány, 8. Ld. http://tasz.hu/files/tasz/imce/TASZ_inditvany_Btk_269c.pdf (2013.05.12).

Kukorelli István alkotmánybíró a különvéleményében azt hangsúlyozta, hogy „Magyarország huszadik századi történelme, a náci és a kommunista rémtettek emléke ennek éppen az ellenkezőjét indokolhatja: a véleményszabadság a demokrácia egyik legfőbb védelmezője, ezért maga is különleges védelmet érdemel. Az alkotmányos demokráciát többek között az különbözteti meg a diktatórikus rendszerektől, hogy tág teret biztosít a szabad szólásnak, s ezzel segíti elő a demokratikus közvélemény kialakulását. A szólásszabadság korlátozásával sehol sem sikerült megfékezni a totalitárius eszmék terjedését, ahol pedig az antidemokratikus erők hatalomra kerültek, nem a véleményszabadság segítette őket uralomra. Ez a jellemző a magyar történelemre, a politikai kultúrára, a választópolgári magatartásra is: Magyarországon szabad választásokon szélsőséges politikai erők sohasem kerültek hatalomra. A fasiszta vagy a kommunista diktatúrák a XX. századi magyar történelemben akkor jöttek létre, amikor az ország idegen katonai megszállás alatt állt. (...) Magyarország az európai csatlakozás küszöbén nem elégedhet meg a nemzetközileg még elfogadhatónak tűnő minimumvédelemmel, az önkényuralmi múlt éppen az alapjogok széles körű biztosítását követeli meg.” Meglátása szerint a tartalomsemleges védelem tesztjén éppúgy elbukik a tényállás, mint azon a kívánalmán, hogy a véleményszabadság korlátozásához szükséges konkrét sérelem veszélye megállapítható legyen (a köznyugalom megzavarása önmagában kevés). Úgy tűnik, Kukorelli István érvelése megelőzte korát.

Az önkényuralmi jelképek ügyét az idő múlása, és az EJEB elé kerülő, az ötágú vöröscsillag viselésével kapcsolatos egyéni panasz mozdította előre (Vajnai vs. Magyarország, 2008). Az EJEB kifejtette, hogy nyomós demokratikus társadalmi szükséglet hiányában nem indokolt a szimbólum használatának általános büntetése. A Bíróság elismerte, hogy a kommunizmus mély sebet ejtett Magyarországon és Európában, az áldozatokban kellemetlen érzéseket keltenek az önkényuralmi rendszerek szimbólumai. Azonban ez a történelmi tapasztalat relatívvá válik. A kommunista rendszer visszaállításának veszélye nem reális, illetve az átmenet óta jóval több idő telt el, mint a hasonló aspektusokat érintő Rekvényi-ügy elbírálásakor (1999-ben). „A Magyar Köztársaság által a kommunizmus áldozatai számára nyújtott, jól ismert jogi, morális és anyagi biztosítékok ismeretében az ilyen érzelmek nem tekinthetők ésszerű félelmeknek. A Bíróság véleménye szerint egy olyan jogrendszer, amely a – valós vagy képzeletbeli – közérzet diktátumának kielégítése érdekében korlátozza az emberi jogokat, nem tekinthető olyannak, mint ami egy demokratikus társadalomban elismert, nyomós társadalmi szükségletnek felel meg, mivel az ilyen társadalomnak ítéletében ésszerűnek kell maradnia. Eltérő vélekedés azt

jelentené, hogy a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága a közbekiabáló hallgatóság vétója alá esik.”⁹⁷

Vajnai győzelme annyiban hatott a magyar jogrendszerre, amennyiben volt olyan rendes bíróság, amelyik ítéletében figyelembe vette a strasbourgi döntést, és társadalomra veszélyesség hiányában nem állapított meg büntetőjogi felelősséget. Más bíróságok azonban, mivel a jogalkotó nem módosította és nem is helyezte hatályon kívül a büntetőjogi tényállást, továbbra is büntettek. Az AB elé egyéni alkotmányjogi panasz révén érkezett „vissza” a kérdés 2012-ben. A 4/2013. (II.21.) AB határozat a teljes tényállást – nem csak a vöröscsillag tekintetében – 2013. április 30-i hatállyal megsemmisítette, a jogalkotó számára mintegy újraszabályozási feladatot kítűzván.

Az AB el kívánt térni korábbi precedensétől, és új érveléssel fogott hozzá a tényállás vizsgálatához (az ügyet nem tekintette *res iudicata*-nak, mivel a Vajnai-ügyben hozott EJEB döntés „jogilag jelentős új körülményt” eredményezett). A többségi határozat érvelése – előadó alkotmánybíró *Lévy Miklós* – alapvetően büntetőjogi megalapozású,⁹⁸ noha áttekinti a tényállás hazai alkotmányos történetét, a nemzetközi példákat és a strasbourgi gyakorlatot is.⁹⁹ Az AB szerint „a Btk. 269/B. § (1) bekezdése túl tágan határozza meg a büntetendő magatartások körét, mert nem differenciál, hanem a jelképhasználatot általában rendeli büntetni, jöllehet a célzat, az elkövetési módozat vagy a kiváltott eredmény figyelembevétel az egyes szimbólumok esetében elengedhetetlen lehet. A jelképhasználat általános büntetendővé nyilvánítása ahhoz vezet, hogy olyan magatartások is büntetendőnek minősülnek, amelyek bűncselekménnyé nyilvánítása aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát. (...) A jogbiztonság szempontjából aggályos határozatlanság az önkényes jogértelmezés és jogalkalmazás lehetőségében jelentkezik.” Az AB tehát a büntethetőséget szűkebb – pontosabb – körben rendelte meghatározni, s

⁹⁷ A Vajnai kontra Magyarország-ügyben hozott ítélet, 57. pont. *Acta Humana*, 2008/3., 116.

⁹⁸ A határozat az 55. bekezdésében „tér át” a véleményszabadsággal való összevetés helyett az alkotmányos büntetőjog garanciái érvényesülésének vizsgálatára.

⁹⁹ Megjegyzendő, hogy több európai országban alkotmányossági kérdéssé vált az önkényuralmi szimbólumok ügye, az EJEB Vajnai-ügyben hozott döntésének érvelését pedig széles körben hivatkozzák. Lengyelországban az Alkotmánybíróság 2011-ben semmisítette meg a hasonló tényállást: K11/10. sz. döntés, elérhető http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/K_11_10_EN.pdf (2013.05.12.). Az európai standardokat és a közép-európai gyakorlatot (Magyarország, Lengyelország, Csehország, Litvánia) tekinti át a Moldova alkotmánybíróságának írt *amicus curiae* a Velencei Bizottság részéről (kelt 2013.03.11.), CDL-AD(2013)004 számon, elérhető: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282013%29004-e> (2013.05.12.). Ez utóbbi a nyomós társadalmi szükségletet és a veszélyes propagandát követelné meg a korlátozás megalapozásául.

egyben jelezte, hogy döntése az új Btk. azonos tartalmú tényállására is érvényes.

Ami a fentiekben leírt érvelésekből következik a magyar szabályozásra:

- *indokolt lehet az önkényuralmi jelképek használatának tilalma,*
- *a tilalom ugyanakkor nem lehet teljes körű, a nyilvános használat önmagában való szankcionálása a vélemény szabadság aránytalan sérelmét okozza,*
- *a tilalom pontosítására alkalmas körülmények megjelenítendőek a büntetőjogi tényállásban,*
- *a lehetséges pontosító körülmények között szerepel: a köznyugalom közvetlen és nyilvánvaló sérelme, konkrét emberi jogi sérelem, a demokratikus alkotmányos értékekkel szembenálló önkényuralmi ideológiák hirdetése és az azokkal való azonosulás az elkövető részéről.*

Az Országgyűlés gyorsan módosította a Btk-t (a régit és a még hatályba sem lépett újat is).¹⁰⁰ Alapvető, hogy a tényállást megtartotta, és időben hézagmentesen továbbra is szankcionálja ugyanazon szimbólumok használatát, azonban pontosítást hajtott végre, az elkövetés módjának leírásával. Immár az büntethető, aki az adott jelképeket „a köznyugalom megzavarására alkalmas – különösen az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértő – módon” terjeszti, nagy nyilvánosság előtt használja, vagy közszemlére teszi. Az elkövetési mód kodifikálása miatt feleslegessé váltak a korábbi – ismeretterjesztő, stb. célzatú használatról szóló – kivételek.

A jogalkotó nyilvánvalóvá tette, hogy a tiltás „feloldása mindaddig nem időszerű és az Alaptörvényben meghatározott emberi méltósággal szemben áll, amíg Magyarországon egy olyan ember is él, akit az ilyen diktatúrák jelképeit viselők kínoztak meg. A XX. század legborzasztóbb időszaka nem veszhet a feledés homályába, így e totalitárius diktatúrák által elkövetett bűnök áldozataira történő emlékezés része az is, ha e diktatúrák jelképeinek használata bizonyos esetekben nem megengedett.”¹⁰¹

Az új tényállási elem csak részben megnyugtatóbb. Egyrészt a köznyugalom megzavarására alkalmas mód némileg világosabb támpontot nyújt a joggyakorlat számára a társadalomra veszélyesség és a büntetőjogi felelősség megállapításához. Valószínűleg a „*clear and present danger*” tesztjének megjelenése várható a bírósági ítéletekben, ami pedig talán azt eredményezi, hogy a jogalkotó szándéka ellenére rendkívül leszűkül a büntethető magatartások köre. Másrészt az elkövetési módozathoz egy példát

---

¹⁰⁰ 2013. évi XLVIII. törvény.

¹⁰¹ A T/10592. sz. javaslat indokolása.

is kínál a Btk., az áldozatok emberi méltóságának sérelmét. Ez pedig sajnos nem pontos mérce. Az az álláspont, miszerint ezeknek a jelképeknek a használata *eo ipso* az emberi méltóság és kegyeleti jogok sérelmét jelenti (mint ahogy arra egyébként a törvényjavaslat indokolása utal), visszahozná a korábbi megsemmisítési okot.

Egy sajátos körülmény még említést érdemel. Egyes országok a szimbolikus politikai beszéd korlátozásával próbálkoztak, szankcionálták, ha az elkövető szándéka az önkényuralmi jelképek használatával totalitárius eszmék terjesztése, és vizsgálható körülmény az ilyen eszmékkel való azonosulás az elkövetési mód tekintetében.¹⁰² A Velencei Bizottság szerint azonban az önkényuralmi ideológiák terjesztésének tényállási eleme nem kellően világos. Az ilyen ideológiák köre és tartalma túl szerteágazó (pl. gondoljunk a marxizmus egyes történetfilozófiai megállapításaira), így azok teljes büntetése aránytalan sérelmet okozna a szólásszabadság alapjogán.¹⁰³

Felhívnam ugyanakkor a figyelmet arra, hogy ezen elkövetési módozatoknak az önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállásba való bevezetésével, a 335.§ nagymértékben közelít a közösség elleni uszításhoz. Tulajdonképpen a gyűlöletbeszéd vagy uszítás egyik tartalmi eleme jelenik itt meg (uszító magatartás szimbólumok révén). A 335.§ csak akkor alkalmazható, ha „súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg”, ezért a fenti szempontok miatt arra számíthatunk, hogy a gyűlöltre uszítás, mivel súlyosabb bűncselekmény, magába szívja ezt a tényállást. A joggyakorlat eddig nagyon ritkán állapította meg az uszítás megvalósulását, és szerintem ezen új tényállás sem fog „elterjedni” a gyakorlatban.

6.2. Régi-új alkotmányos értékeink

Az alkotmányban megjelenített értékek az egész politikai rendszer megalapozására hivatottak. Az alkotmányos rendszert kérdőjelezi meg, aki annak alapvető értékeit kérdőjelezi meg – a társadalmi-alkotmányos berendezkedés és az ebbe vetett bizalom akár büntetőjogi eszközökkel is védhető. Ebben az esetben azonban figyelemmel kell lennünk arra, hogy a politikai diskurzus nemcsak ezen alapértékek által kijelölt keretek között zajlik, hanem jónéhány esetben éppen az alapértékekről is, azok aktualizálása vagy éppen egymáshoz viszonyított rendjük felülvizsgálata viták tárgyát

---

¹⁰² A 14/2000. (V.12.) AB határozat úgy fogta fel, hogy a jelképek használata az ideológiákhoz való (pozitív) viszonyulást is kifejezi, ezért a bűncselekmény csak egyenes szándékkal volna megvalósítható. A szakirodalom azonban az eshetőleges szándékot is elegendőnek tartja, mivel a tényállásból nem olvasható ki az ideológiák terjesztésére irányuló célzat. Ld.: Belovics-Molnár-Sinku: *i. m.* 513.

¹⁰³ A Velencei Bizottság *amicus curiae* véleménye Moldova alkotmánybírósága részére, CDL-AD(2013)004, par. 74-78.

képezi. Ezen értelmes diskurzus nélkül a politikai rendszer folyamatos legitimációja és megújulási képessége is veszélybe kerülhet. A demokratikus politikai rendszerek a szélsőséges véleményeket is megtűrik, egy bizonyos határon belül épp a demokratikus értékek erősítése érdekében.

Büntető törvénykönyvünk nemzeti jelkép megsértése című tényállásával (új Btk. 334.§) kapcsolatban vetem fel az alkotmányos alapértékek védelmének kérdését, mint a szólásszabadság egyik markáns korlátját. A tényállást (Btk. 269/A.§) az AB vizsgálta, kvázi párhuzamosan az önkényuralmi jelképek használatát tiltó rendelkezéssel, és elfogadta védelmüket (13/2000. (V.12.) Abh.). Az AB szerint ezek a jelképek a szuverenitás külső megjelenítési formái, valamint a nemzethez tartozást kifejező eszközök. Ezek alapvetően az Alkotmányban rögzítettségük miatt védhetőek büntetőjogi eszközökkel a súlyosabb becsmérésekkel szemben, míg egy finom distinkcióval az AB kifejtette, hogy „a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása, értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá”.

Az Alaptörvény I) cikke az Alkotmány 75-76.§-aihoz nagyban hasonló szövegezéssel írja le a nemzeti jelképeket, ám kiegészíti a zászló színeinek szimbolikus jelentésével, valamint azzal a rendelkezéssel, hogy a címer és a zászló a történelmileg kialakult más formák szerint is használható.

Az új Btk.-ban kisebb korrekciókat találunk az előző, 2000-ben az AB által megvizsgált tényálláshoz képest: 334.§ *Aki nagy nyilvánosság előtt Magyarország himnuszát, zászlaját, címerét vagy a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, illetve azokat más módon meggyalázza, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.* Kiemelhető, hogy egyrészt a nemzeti jelképek köre kibővült a Szent Koronával, másrészt a „más ilyen cselekményt követ el” fordulatot felváltja a „más módon gyalázza” szövegezés.

A szövegezésben üdvözölhető a „más ilyen cselekményt követ el” kitétel korrigálása. Emellett az AB meglepő módon 2000-ben elsiklott¹⁰⁴, az új, gyalázás fordulat némileg pontosabb fogalom.

Figyelemre méltóbb újítás, hogy a Szent Korona is védett jelképpé emelkedett. Az új Btk. eredeti javaslata nem tartalmazta, az az országgyűlési eljárásban, a Jobbik módosító javaslatára került bele a szövegbe. Ezzel a vélemény szabadság tartalomsemleges védelme alóli kivétel nem csak

---

¹⁰⁴ Az „egyéb cselekmény” fordulat nem felel meg a határozott fogalmakat igénylő alkotmányos büntetőjog garanciáinak, mert önkényes alkalmazáshoz vezethet (12/1999. (V.21.) AB határozat).

fennmarad a tényállás megtartásával, hanem bővül is, egy új elkövetési tárggyal.

A Szent Korona védelmének indokolása egyrészt alapulhat a címer leírásán, amely szerint a „címer” csak a címerpajzsot jelenti, s azon nyugszik a Szent Korona. Amúgy a címer részeit nem illeti ilyen erős védelem (pl. a kettős keresztet). A védelem másik, hasonlóan gyenge alapja a Nemzeti Hitvallás lehet, amely szerint „tiszteltben tartjuk” a Szent Koronát.¹⁰⁵ Amennyiben az Alkotmánybíróság előtt a Btk. Szent Koronát védő tényállása megállna a véleményszabadsággal szemben, akkor az a Szent Koronának a pusztán történeti értékek közül a normatív alkotmányi értékek közé való ki- vagy felemelését jelentené.¹⁰⁶

A szólásszabadság korlátozása – az AB korábbi szempontjai alapján – nehezen védhető, mert a Szent Korona noha a nemzethez tartozás kinyilvánításának ugyan lehet történelmi jelképként az eszköze, ám az állam külső szuverenitásának megjelenítésére a címer és a Szent Korona csak együtt alkalmas.

---

¹⁰⁵ A 6958/213. sz. módosító indítvány indokolása így hangzik: „a Szent Korona éppen olyan védendő tárgy, mint a nemzet lobogója, avagy himnusza. Mivel az ezeréves államiságunkat testesíti meg, így a legrégebbi nemzeti jelképiünk. Jogi védelme ezáltal még indokoltabb, mint a himnusz, a zászló vagy a címer védelme.”

¹⁰⁶ Vö.: Smuk Péter: Nemzeti értékek az Alaptörvényben. In: Szoboszlai Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Universitas, Győr, 2013. 453-455. és 458-459.

